

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ЗБІРНИК
наукових статей
студентів та викладачів
кафедри теорії та практики
перекладу

Одеса – 2023

*Друкується за рішенням Вченої ради
факультету РГФ
Протокол № 4 від 21 листопада 2023 р.*

Відповідальний редактор:

к. філол.н., доцент ЯРОВЕНКО Л.С.

Редакційна колегія:

д.філол.н., професор МАТУЗКОВА О.П.
к. філол.н., доцент БОЛДИРСВА А.Є.
к. філол.н., доцент ГРИНЬКО О.С.
к. філол.н., доцент РАЄВСЬКА І.В.
к. філол.н., доцент КИРИЛОВА М.Д.

ПЕРЕДМОВА

Даний збірник наукових статей студентів та викладачів кафедри теорії та практики перекладу присвячено загальним та окремим аспектам теорії і практики перекладу. Він містить систематичний виклад сучасних поглядів на основні проблеми перекладу та науки про переклад. На багатому фактичному матеріалі розкриваються закономірності процесу перекладу, способи вирішення конкретних перекладацьких завдань; висвітлюються семантичні, стилістичні проблеми перекладу; розглядаються умови забезпечення його представленості.

Мета збірника ввести студента в складний і все ще недостатньо досліджений світ теорії та практики перекладу. Автори будуть вважати своє завдання виконаним, якщо цей збірник допоможе нинішнім студентам, слухачам курсів з теорії та практики перекладу побачити і глибше зрозуміти коло питань, пов'язаних з проблемами перекладу як особливого виду людської діяльності.

ОЦІННА ЛЕКСИКА В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ

Оцінка являє собою об'єкт наукових досліджень, які розглядають її різні аспекти, такі як структура, види, взаємодія семантики та прагматики, засоби вираження, а також зв'язок між оцінкою та емоціями. Це популярна тема серед дослідників.

Оцінна лексика з позитивними та негативними конотаціями має велике значення у художніх творах. При перекладі літературних творів важливо передати емоційне забарвлення та оцінні відтінки для вірного відтворення атмосфери твору, тому більш детальне вивчення категорії оцінки та способи її відтворення у цільовій мові визначають *актуальність* даного дослідження.

Метою роботи є аналіз способів перекладу оцінної лексики та встановлення чинників, які визначають остаточне перекладацьке рішення.

Для досягнення мети, необхідно вирішити такі *завдання*:

- дати визначення поняттю “оцінка”
- ознайомитися з класифікаціями оцінних слів
- порівняти та проаналізувати слова в тексті оригіналу та перекладу з метою визначення особливостей перекладу оцінних слів.

Об'єктом дослідження є оцінна лексика на матеріалі художнього твору Дена Брауна “Інферно” та його перекладу українською, виконаного В. Горбатько.

Предметом дослідження є особливості застосування оцінних слів при перекладі роману Дена Брауна “Інферно”.

Методом суцільної вибірки було обрано 405 оцінних одиниць, з яких 357 припало на прикметники, а решта на іменники, дієслова та прислівники. Серед прикметників домінують прикметники з негативною конотацією (203), що свідчить про загальну негативну атмосферу цього твору.

Вивчення ролі оцінки відіграє важливу роль у спрямуванні людини в світі та впливає на її поведінку. Людина намагається досягти того, що вона вважає бажаним та цінним, уникаючи того, що вона вважає небажаним. Цей процес оцінки проявляється на різних рівнях, включаючи емоції, потяги, бажання, прагнення та вибори, які здійснюються як на чуттєвому, так і на раціональному рівнях. [2 ; 48]

Оцінка виглядає як складна, багатопланова та багатоаспектна функціонально-семантична категорія у когнітивному плані.

Згідно з Г. І. Приходько, оцінка є результатом осмислення та відображення реальності через призму сприйняття людиною. [4 ; 19]

О.В.Селіванова розглядає оцінку як частину конотативного аспекту семантичної структури мовної одиниці. Цей аспект відтворює відношення мовців до оцінюваного об'єкта на абсолютній шкалі “краще – так само добре – так само погано (байдуже) – погано” та відносній шкалі “краще – так само добре – так само погано – так само погано – гірше”. [4 ; 160]

Н.Д Арутюнова вважає, що оцінка - це справжньо людське явище. Для того, щоб визначити цінність об'єкта, людина як би пропускає його через себе: оцінює те, що є важливим для неї фізично та духовно, а також для всього людства. [1 ; 37]

Всебічні категорії оцінки використовуються для систематизації і групування оцінок залежно від певних характеристик чи критеріїв. Це допомагає організувати процес оцінювання та узагальнити результати. Категорії оцінки можуть використовуватись залежно від контексту самого тексту.

Категорія оцінки тісно пов'язана з онтологією людської свідомості, виконуючи роль інтерпретуючої функції та відображаючи інтерпретивну модель світу. Процес оцінки присутній у всіх сферах, де суб'єкт пізнання стикається з об'єктивним світом. Людина постійно оцінює не лише себе, а й інших людей, навколишню дійсність, виражаючи свої уявлення різними способами під час спілкування. В процесі оцінки людина осмислює важливість об'єктів, виражаючи їхні властивості як позитивні чи негативні. Таким чином, категорія оцінки виступає як засіб відображення антропоцентризму, на який звернено увагу в багатьох сучасних лінгвістичних дослідженнях. [9 ; 129]

У лінгвістиці категорія оцінки визначається як позитивна або негативна кваліфікація предмета думки, як враження мовця, його відношення – схвалення/несхвалення, бажане/небажане, захоплення тощо.

Оцінка виникає як висновок з процесу оцінювання. В мові відображається співпраці дійсності та людини у найрізномірних аспектах, одним з яких є оцінювальний аспект: Людина, розглядаючи об'єктивний світ, розділяє його на складний комплекс оцінок, таких як добро і зло, користь і шкода. Цей процес розчленування є соціально обумовленим і виявляється в складних мовних структурах.

Оцінка прикметників (також відома як градація прикметників) - це процес вираження різних ступенів інтенсивності, якості і кількості властивостей, ознак або характеристик за допомогою прикметників. Це допомагає більш точно описати об'єкти, поняття чи явища, виражаючи їх у мовній формі більш або менш інтенсивно.

Оцінка прикметників може бути позитивною, негативною або нейтральною (виражає об'єктивний опис без явних позитивних або негативних відтінків). Вона базується на використанні прикметників різних форм та різних префіксів.

Оцінка прикметників допомагає поглибити виразність мовлення і точніше передати враження від описуваних об'єктів або явищ.

Вивчення перекладацьких трансформацій при перекладі прикметників з української на англійську та навпаки, відкриває нові можливості для вирішення практичних завдань, пов'язаних із точним передаванням змісту текстів різних стилів з оригінальної мови на мову перекладу. Серед напрямів для подальших наукових досліджень можна виділити детальний аналіз граматичних трансформацій при перекладі та інших компонентів мови.

Як відзначає Я. Рецкер, у процесі перекладу аналогом важливо обирати найбільш вдалий синонім з декількох в усіх відношеннях [5, с. 12].

Важливо пам'ятати, що оцінні прикметники є суб'єктивними, тобто вони виражають думку або почуття конкретної людини, і можуть змінюватися залежно від особистого досвіду та смаків. Тому, коли використовуватимете оцінні прикметники, варто бути уважними до контексту та сприйняття інших людей.

Вивчення ролі оцінки в текстах – це вивчення того, як певні слова, вислови та елементи мови, що виражають судження та відношення, впливають на сприйняття читачем. Це означає розгляд того, як автор використовує оцінну лексику для створення емоційної та інтелектуальної атмосфери в тексті.

Важливо також враховувати контекст і цільову аудиторію, оскільки оцінка може впливати на різні групи читачів по-різному. У текстах, де оцінка використовується дбайливо і з урахуванням ефектів на сприйняття, вона може створити більш глибокий і емоційно насичений зміст.

Практична частина дослідження містила декілька етапів: виділення з тексту оригіналу лексем з архісемами «добрий – поганий»; вивчення словникових статей оцінних лексем; та аналіз способів їх перекладу українською мовою.

Загальновідомо, що існують наступні способи перекладу лексики ВМ: за допомогою а) еквівалентів; б) варіантних (словникових) відповідників та в) контекстуальних заміन (перекладацьких трансформацій). Приймаючи до уваги, що рівень еквівалентів притаманний тільки для вузького про шарку лексики (термінології та власних назв), переклад оцінної лексики може бути здійснено тільки в три способи: варіантні відповідники, контекстуальні заміни та нульовий переклад.

Як показало дане дослідження, домінуючим способом перекладу виявився *рівень словникових відповідників (258)*, що може бути продемонстровано наступними ілюстраціями:

Langdon nodded, recalling his first visit to this space—on the occasion of a *spectacular* concert of classical music featuring the world-renowned pianist Mariele Keymel. (7 ; 109)

Ленгдон кивнув, пригадуючи свій перший візит до цього простору - з нагоди *вражаючого* концерту класичної музики за участю всесвітньо відомої піаністки Маріл Кеймел..(6 ; 107)

Прикметник позитивної оцінки «spectacular» має наступні відповідники (вражаючий, видовищний). Як ми бачимо, переклад було здійснено на рівні словникових відповідників.

«Nightmare» (жахливий сон; кошмар.)

I was having a *nightmare*.(7; 15)

Мені снився *кошмар*.(6 ; 13)

Іменник «nightmare» з яскраво вираженою негативною конотацією перекладено словниковим відповідником.

«Dreadful» (жахливий; страшний).

They are the precursors in the great army of destruction; and often finish the *dreadful* work themselves.(7; 105)

Вони є попередниками у великій армії руйнування; і часто самі завершують *жахливу* роботу.(6 ; 104)

«Horriifying» (жахливий, жахаючий)

She recalled the *horriifying* images of *death* that Zobrist had shown her during their encounter at the Council on Foreign Relations (7 ; 215).

Вона пригадала *жахливі* картини *смерті*, які Зобріст показав їй під час їхньої зустрічі в Раді з міжнародних відносин (6 ; 213).

У цьому прикладі на рівні словникових відповідників також передано лексему «death», яка має негативну конотацію.

Прикметник «Gloomy» має наступні словникові відповідники (похмурий ; понурий). Як можна побачити , переклад виконаний на рівні *словникових відповідників*.

Langdon was about to inquire why, but Sienna motioned for him to follow. She led him down a narrow corridor to a small, *gloomy* bathroom (7 ; 28).

Ленгдон хотів запитати, чому, але Сіенна потягнула його за собою. Вона повела його вузьким коридором до маленької, *похмурої* ванної кімнати.(6 ; 26).

Іменник "ignogance" (невігластво; незнання) було відтворено як "невігластво", тобто переклад здійснено на рівні словникового відповідника.

But there comes a moment in history when *ignorance* is no longer a forgivable offense ... a moment when only wisdom has the power to absolve.(7 ; 37)

Але в історії настає такий момент, коли *невігластво* припиняє бути прогрішенням, яке можна пробачити... настає такий момент, коли тільки мудрість має владу відпускати гріхи." (6 ; 36)

«Fury» (гнів ; розлючення; побісіння); «bizarre» (хімерний; дивний; ексцентричний)

In his darkness, the *bizarre* visions returned with a *fury* ... stark and vivid.(7; 32)

У його темряві *хімерні* видіння повернулися у *гніві*... суворі та яскраві.(6 ; 31)

У цьому реченні, як «bizarre», так і «fury» перекладено їх словниковими відповідниками.

«Agony» (мука ;біль ; страждання)

There were hundreds of them now, maybe thousands, some still alive, *writhing* in *agony*, *dying* unthinkable *deaths* ... consumed by fire, buried in *feces*, *devouring* one another (7 ; 14).

Тепер їх були сотні, а може й тисячі, деякі ще живі, *корчаться* від *болі*, *вмирають* немислимою смертю... поглинуті вогнем, поховані у *фекаліях*, *пожируючи* одне одного (6 ; 13).

У цій ілюстрації всі оцінні одиниці з негативною ознакою перекладено на рівні словникових відповідників.

Із результатами кількісного аналізу другий за частотністю метод передачі оцінної лексики полягає у використанні *контекстуальних замін* (142). Це може бути продемонстровано наступними ілюстраціями :

«Wince» має відповідник «морщитися», але передається дієсловом "скривився", що є контекстуальною заміною при перекладі.

Langdon *winc*ed, knowing what Sienna was about to hear. (7; 34)ю

Ленгдон аж *скривився*, знаючи, що саме почує С'єнна (6 ; 38)

Прикметник «Wonderful» (чудовий , прекрасний) перекладено словосполученням « з превеликим задоволенням», при перекладі якого відбувається підсилення позитивної конотації, а також - граматична заміна на рівні частин мови: прикметник трансформовано у прикметник з іменником.

Of course, yes, a quick glance at the text would be *wonderful*. (7 ; 121)

Авжеж, я з *превеликим задоволенням* побіжно оглянув би ту книгу. (6 ; 119)

Прикметник «Eerie» (жахливий), замінено при перекладі на «химерний», саме тому у тексті використовується переклад на рівні контекстуальної заміни та спостерігається зниження негативного реєстру

As improbable and horrifying as the prospect sounded, she had to admit there was an *eerie* logic to it. (7; 307)

Хоч як би жахливо й неймовірно це не звучало, але вона мусила визнати, що певна *химерна* логіка в цьому є. (6 ; 305)

Прикметник «choppy» (неспокійний) та прислівник « ominously» (загрозливо) мають негативну конотацію.

As Maurizio steered the sleek boat toward the end of the canal, the *choppy* sea opened *ominously* before them. (7 ; 211)

Коли Мауріціо скерував свій лискучий прудкий човен до кінця каналу, перед ними розгорнулося *зловісне море з хаотичними «рубаними» хвилями*. (6 ; 209)

У данному реченні негативно забарвлені прикметник та прислівник передаються перекладачем розгорнутим словосполученням «*зловісне море з хаотичними рубаними хвилями*» , причому при передачі цих лексичних одиниць відбувається граматична заміна частин мови. Прислівник «ominously» трансформується в прикметник «зловісне».

Прикметник «helpful» (корисний) в словосполученні «to be helpful» було перекладено «стати вам у пригоді». Ця контекстуальна заміна відбувалась за рахунок заміни частин мови: прикметник було трансформовано у іменник.

“What if she can re-create enough of Zobrist’s letter to be *helpful* to you? (7; 307)

А що, коли вона спробує пригадати того листа так детально, що це зможе стати вам *у пригоді*? (6 ; 297)

Та найменш частотним способом перекладу оцінних прикметників виявився *нульовий переклад* (5). Нижче наведені приклади вилучень :

Прикметник «harrowing» (болісний; жахливий) було виключено при перекладі на українську мову, тому тут використовувався переклад на рівні нульового перекладу або вилучення.

Malthus's biography, much to Knowlton's alarm, included a *harrowing* excerpt from his book *An Essay on the Principle of Population*. (7 ; 105)

Велике збентеження викликала в Нолтона біографія Мальтуса, яка містила уривок із його твору «Нарис про теорію народонаселення» (6; 98)

Прикметник "tiredly" (втомлено) було вилучено з перекладу, тобто спостерігається прийом нульового перекладу.

Sienna walked *tiredly* down the hall to the apartment's modest bedroom (7 ; 34)

Сіенна *пройшла* через залу до своєї скромної спальні. (6 ; 33)

Як показало дане дослідження, у романі «Інферно» Дена Брауна оцінка грає важливу роль у створенні характерів, образів та атмосфери твору. Автор використовує різні категорії оцінки, включаючи позитивну та негативну, щоб передати враження від описуваних об'єктів, подій та персонажів. Позитивна оцінка допомагає створити образи краси, величі та захоплення, тоді як негативна оцінка підсилює напруження, страх та загадковість. Категорії оцінки впливають на сприйняття читачем і допомагають створити емоційну зв'язаність з текстом.

Перекладач використовує різні способи перекладу оцінних лексем з домінуючою частотністю словникових відповідників. При перекладі на рівні контекстуальних замін лексичні трансформації досить часто супроводжуються граматичними трансформаціями, найбільш частотною з яких є заміна частин мови. На вибір способу перекладу, у першу чергу, впливає контекстуальне оточення оцінних одиниць, але не останню роль при прийнятті перекладацького рішення також відіграє особистість перекладача, його індивідуальний стиль та професійність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Типи мовних значень: Оцінка. Подія. Факт : монографія. Москва : Наука, 1988. 341 с
2. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія / Н.О. Бігунова. – Одеса: КП ОМД, 2017. – 580 с
3. Приходько Г.І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 362 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Рецкер Я.І Теорія перекладу та перекладацька практика. Нариси лінгвістичної теорії перекладу. – М., 1974 – 216 с.
6. Ден Браун. Інферно. Переклад з англійської: Володимир Горбатько. Харків: КСД. 2015. 608 с.

7. Dan Brown. Inferno. Great Britain: Cogri books, 2014. 624 p.
8. Словопедія. Електронний словник. URL:
<http://slovopedia.org.ua/33/53404/33013.html>
9. Яровенко Л., Кириллова М. Особливості перекладу оцінної лексики.
URL : <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209661>

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Дана стаття присвячена дослідженню особливостей використання різноманітних видів лексичних трансформацій при перекладі художнього твору.

Матеріалом дослідження послугував роман американського письменника Дена Брауна «Янголи і демони», написаний в 2000 році, та його переклад українською мовою, зроблений Анжелою Кам'янець.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю всебічного розгляду лексичних трансформацій, причин до їх удавання, їх класифікації та аналізу особливостей їх вживання при перекладі.

Специфіка перекладу, що відрізняє його від всіх інших видів мовного посередництва, полягає в тому, що він призначається для повноправної заміни оригіналу, і що рецептори перекладу ставляться до нього, як до повністю тотожного тексту оригіналу. В той же час не важко переконатися, що абсолютна тотожність перекладу оригіналові недосяжна і що це зовсім не перешкоджає здійсненню міжмовної комунікації. Справа не лише в неминучих втратах, пов'язаних з труднощами передачі особливостей поетичної форми, культурних або історичних асоціацій, специфічних реалій і інших тонкощів художнього викладу, але і в неспівпаданні окремих елементів сенсу в перекладах самих елементарних висловів.

Основним завданням перекладача для досягнення адекватності вважається вміле використання перекладацьких трансформацій для того, щоб текст перекладу якомога точніше передавав всю інформацію, що міститься у тексті оригіналу, при дотриманні відповідних норм мови перекладу.

Трансформація – це основа більшості прийомів перекладу. За визначанням А.Г. Гудманян, трансформація означає перетворення формальних компонентів одиниці вихідного тексту при збереженні інформації закладеної у повідомлення, призначене кінцевому отримувачеві, яка в семантичному плані називається інваріантом [3, 94].

До питань про перекладацькі трансформації зверталось чимало відомих перекладознавців, зокрема І.С. Алексеева, Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, Я. І. Рецкер, А. Д. Швейцер та інші (див. напр.: [1; 2; 5; 7]). Серед українських учених, які присвятили свої наукові праці вивченню явищу мовних перетворень, є А.Г. Гудманян, Л. Верба, В. Карабан, І. Корунець, Л. Клименко, А. Мамрак, О.О. Селіванова та інші (див. напр.: [3; 4; 8; 9]). Роботи цих та багатьох інших вітчизняних та зарубіжних вчених стали **теоретико-методологічною базою** нашого дослідження.

Однак, незважаючи на численні публікації, присвячені проблемі перекладацьких трансформацій, у науковому світі не існує єдиної думки щодо власне поняття перекладацької трансформації.

Згідно з лінгвістичною енциклопедією О. Селіванової, перекладацькі трансформації – це «зміна формальних (лексичні / граматичні трансформації)

або семантичних компонентів тексту оригіналу при збереженні основної ідеї» [9], «перетворення, модифікація форми, або змісту й форми в перекладному тексті з метою досягнення балансу різних видів інформації та прагматичного впливу на адресата порівняно з текстом оригіналу» [8,456]. За допомогою перекладацьких трансформацій можна зберегти основну ідею автора, змінивши формальні й семантичні компоненти тексту.

А.Г. Гудманян пише: «Перекладацькі трансформації - це ті численні і якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються заради досягнення еквівалентності (адекватності) перекладу попри розбіжності у формальних і семантичних системах двох мов» [3, 94-95].

Що стосується класифікації перекладацьких трансформацій, більшість вчених (наприклад, Алексеева І.С., Бархударов Л.С, Комісаров В.Н., Латишев Л.К., Левицька Т.Р. та Фігерман А.М., Міньяр-Белоручев Р.К., Рецкер Я.І. (див. напр.: [1; 2; 5; 7])) традиційно класифікують перекладацькі трансформації за мовними рівнями, на яких вони відбуваються. Таким чином, можна виділити синтаксичні (граматичні чи структурні), лексичні (семантичні), лексико-граматичні трансформації. Ряд вчених також каже про стилістичні трансформації.

Об'єктом нашого дослідження є лексичні трансформації. Лексичні трансформації застосовуються при перекладі в тому випадку, якщо у вихідному тексті зустрічається нестандартна мовна одиниця на рівні слова, наприклад, яке-небудь власне ім'я, властивий вихідній культурі й відсутне в перекладній мові, термін у тій або іншій професійній області, слова, що позначають предмети, явища й поняття, характерні для вихідної культури або для традиційного іменування елементів третьої культури, або відсутні, або мають іншу структурно-функціональну впорядкованість у культурі, що перекладає.

Говорячи про лексичні трансформації, необхідно зазначити, що словниковий склад мови представляє не просто сукупність слів, а систему, що допускає нескінченно різноманітні, але не будь-якого сполучення слів у контексті: окремі елементи словника зв'язані один з одним певними значенневими й стилістичними відносинами.

Причини, що викликають лексичні трансформації, по суті безмежні. Вони пов'язані з семантичними особливостями обох мов. Різниця у смисловій структурі слова, у вживанні, його сполучуваності, в асоціаціях, що викликає слово, у характері фразеології і образності, в особливостях словникового складу кожної мови.

Перекладацькі лексичні трансформації - це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу.

Лексичні трансформації виникають, коли підбір повноцінного еквіваленту є неможливим або ж викривляє початковий зміст і є відмінним від вихідних одиниць через асиметричність української та англійської мов. В англо-українському перекладі лексичні трансформації часто є питанням

індивідуального вибору перекладача і, як правило, сильно залежать від стилістичних особливостей цільового тексту.

В цілому різні дослідники дивляться на виділення певних типів лексичних трансформацій декілька по-різному. Але всі вони виділяють генералізацію, конкретизацію значень при перекладі, смисловий розвиток, додаючи до цих трьох видів ще, наприклад, додавання, опущення, транскрипцію/транслітерацію, калькування, антонімічний переклад, адаптацію (заміну незвичного звичайним, невідомого відомим), експлікацію, ампліфікацію (заміну скороченої назви повною), компенсацію втрат, описовий переклад тощо.

Розглянувши різноманітні класифікації лексичних трансформацій, ми обрали за робочу класифікацію Я.І. Рецкера. До лексичних трансформацій дослідник відносить сім різновидів: конкретизацію значень, диференціацію значень, генералізацію значень, цілісне перетворення, антонімічний переклад, модуляцію або смисловий розвиток, компенсацію втрат в процесі перекладу [7, 45]. Проте, в нашому дослідженні антонімічний переклад, компенсацію втрат при перекладі, що виокремлюються низкою вчених як лексичні трансформації, ми не будемо розглядати як такі, тому що їх використання передбачає перетворення не тільки в межах однієї лексичної одиниці, а й у синтаксичній структурі та граматичній будові висловлення. Крім того ми будемо розглядати конкретизацію та диференціацію значень разом, тому що при перекладі вони застосовуються одночасно.

Конкретизацією називається заміна слова чи словосполучення оригінального тексту з більш широким референційним значенням словом чи словосполученням у перекладному тексті з більш вузьким значенням [2, 210]. У наслідок використання цієї трансформації створена відповідність та вихідна лексична одиниця виявляються в логічних відношеннях включення: одиниця вихідної мови означає родове поняття, а одиниця мови перекладу – видове поняття, що входить до нього. Іноді родова назва у перекладній мові не може бути використана внаслідок розходження конотативних компонентів значення. При перекладі слова з більш широким значенням вибір більш конкретного значення визначається контекстом.

Диференціація значення – ряд часткових варіантних відповідностей які надає словник, кожне з яких покриває лише одне з багатьох значень іншомовного слова. Однак навіть всі словникові відповідності в їх сукупності не охоплюють повністю широкої семантики слова мови оригіналу. Дослідник вказує, що диференціація можлива без конкретизації, а конкретизація без диференціації – ні [7, 47].

При перекладі з англійської мови ці трансформації займають перше місце за частотністю вживання при перекладі роману. Подібну частотність можна пояснити наявністю в англійській мові великої кількості слів широкої семантики, полісемантичних слів та слів з недиференційованим значенням. Наприклад, конкретизація використовується при перекладі англійського іменника *man/ men*, який може перекладатися, як « *мешканці*», « *чоловіки*», « *товариші*».

1. *But in the 1500s, a group of **men** in Rome fought back against the church¹.*

*Проте у шістнадцятому столітті група **мешканців** Рима вирішила дати Церкві відсіч².*

2. *The house was filled with gray-suited **men** from the office,...*

*У будинку було повно батькових **товаришів** у сірих костюмах.*

3. *As the two **men** crossed the grassy rise, the beating of helicopter blades became audible to the west.*

*Ідучи через зелений пагорб, **чоловіки** почули з заходу стрекотіння гелікоптера.*

Як бачимо з наведених вище прикладів, більш широке значення слова *men* (люди) звужується перекладачем при перекладі українською мовою. В другому прикладі маємо також смисловий розвиток. Тут англійська фраза *from the office* (з офісу) передається внаслідок логічного перетворення (з офісу - тобто з роботи батька), як прикметник *батькові*. До речі й конкретизація у даному випадку використовується внаслідок вживання смислового розвитку. В останньому прикладі можна також побачити використання смислового розвитку – *grassy rise* (вкритий травою) - тобто зелений пагорб.

*“You haven’t told the **staff** my father was murdered?”*

*– Ви не сказали **колегам**, що мого батька вбили?*

В даному прикладі можна побачити заміну слова широкої семантики контекстуальним відповідником із звуженим значенням: *staff* (персонал, штат співробітників тощо) передається при перекладі словом *колеги*.

Крім слів широкої семантики дуже часто конкретизуються слова, що позначають частини тіла. Як вже зазначалося, дуже часто в англійській мові такі слова мають більш широке недиференційоване значення. Розглянемо декілька прикладів.

1. *The **body** had been stripped naked, and its **head** had been twisted, facing completely backward.*

*Із **жертви** зірвали весь одяг і скрутили **шию** так, що було видно тільки потилицю.*

2. *Langdon felt his **mouth** go dry.*

*У Ленгдона пересохло в **горлі**.*

3. *Her **limbs** were strong and toned, radiating the healthy luminescence of Mediterranean flesh that had enjoyed long hours in the sun.*

¹ Тут і далі цитую за: Dan Brown *Angels & Demons*. NY, 2000. URL: <https://ia802906.us.archive.org/12/items/angels-demons-dan-brown/Angels%20%26%20Demons%20-%20Dan%20Brown.pdf> (дата звернення 1.10.2023).

² Тут і далі цитую за: Ден Браун *Янголи і демони*. Харків : Видавництво «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 544с. URL: <https://knizhki.com.ua/knigi/yanholy-i-demony/#chitat-online-chitalka> (дата звернення 1.10.2023).

Сильні гарні *ноги* з рівною здоровою засмагою свідчили про тривале перебування на щедрому середземноморському сонці.

4. *The priest scratched his head, looking perplexed.*

Спантеличений, священик почухав *потилицю*.

5. *"My dad used to wave that in my face every time I had doubts."*

Щоразу, як я починала втрачати впевненість, тато розмахував мені перед *очима* оцим.

В цих прикладах можна побачити вживання таких слів, що позначають частини тіла людини, як *head, mouth, limbs, face*. Але при перекладі перекладачки не вживає їхні словникові відповідності, й в українському варіанті роману ми можемо побачити замість слів *голова, рот, кінцівки, обличчя* слова, що позначають частини від цілого, тобто: *шия, потилиця, горло, ноги, очі*. У першому прикладі також конкретизується слово *body* (*тіло*) – *жертва*.

Генералізація зворотна конкретизації і являє собою заміну одиниці вихідної мови з більш вузьким значенням одиницею перекладної мови з більш широким значенням [2, 213], часткового загальним, видового поняття родовим [7, 50]. При перекладі генералізація часто з'являється як результат прагматичної адаптації тексту. Я І. Рецкер вказує, що при перекладі з англійської мови генералізація використовується набагато рідкіше, ніж конкретизація та диференціація. Це пов'язано з особливостями лексичного складу мов: в англійській мові слова мають більш абстрактний характер, ніж в українській мові. Інколи генералізація використовується у відповідності зі стилістичними нормами, прийнятими в українській мові та літературі. Необхідність генералізації може бути викликана небезпекою викривлення смислу при перекладі слова або словосполучення його словниковою відповідністю. Одне й те саме слово може піддаватися лексичній трансформації в протилежних напрямках: в сторону розширення чи звуження значення, тобто може бути як об'єктом конкретизації, так і генералізації.

Give her a minute, Langdon thought.

Дай їй *час* оговтатися, подумав Ленгдон.

У даному випадку генералізується при перекладі слово *minute*. Його словникова відповідність *хвилинка*. В українському варіанті тексту маємо слово *час*, що є словом з більш широким значенням та включає в своє лексико-семантичне поле такі поняття як *секунда, хвилина, година, день, тиждень* тощо.

He had killed last night, killed and mutilated, and for him killing was like heroin . . .

Убив і скалічив *жертву*, а вбивство діяло на нього, як *наркотик*...

В даному прикладі в англійському тексті вживається конкретна назва наркотику *heroin* (*героїн*), але при перекладі ця назва замінюється на загальне слово *наркотик*.

Генералізація часто вживається при прагматичній адаптації тесту. Це відбувається внаслідок небажання перекладача за будь-якими причинами або неможливості у певній ситуації використати словниковий відповідник. Тому

при перекладі такі слова, що насправді часто є реаліями, тобто позначають певні культурні явища, притаманні певному мовному суспільству, передаються загальними назвами, і реалії опускаються. Розглянемо, як це відбувається при перекладі обраного роману.

Hundreds of miles from CERN, a voice crackled through a walkie-talkie.

За сотні миль від Женеви з рації крізь тріскіт почувся голос.

CERN – це аббревіатура, що позначає європейську організацію ядерних досліджень. Але перекладачка вирішила не вводити дану назву в текст перекладу, а замість неї вжила назву міста, де розташований офіс цієї організації.

Смисловий розвиток полягає в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно пов'язаною з нею [7, 51]. Серед всіх випадків вживання смислового розвитку ми помітили два механізми його вживання: перифрастичні заміни та заміни причини наслідком та наслідку причиною, тобто суто логічні перетворення. Причому перифрастичні заміни при перекладі переважали.

"A what?" Langdon could barely focus.

– Хто? – Ленгдон не міг нічого втратити.

В даному прикладі в оригінальному тексті автор використовує фразу *could barely focus* (зміг сфокусуватися з важкістю). При перекладі ця фраза замінюється на *не міг нічого втратити*. З точки зору логіки ми не спостерігаємо аніяких логічних зсувів. Те, що відбувається при перекладі, – наслідок перифразу. Крім смислового розвитку тут також відбувається антонімічний переклад: стверджувальна конструкція оригінального фрагменту перетворюється на заперечну при перекладі.

His words were as hard as the rock walls.

Голос його звучав різко.

Даний приклад демонструє вже певні логічні перетворення. Замість англійського слова *words* (слова) перекладачка використовує слово *голос*. Тут можна простежити такий логічний зсув: «слова вимовляються голосом», тобто першоджерелом (причиною) є *голос*, а наслідок використання голосу є *слова*.

На думку І.І. Рецкера, **прийом цілісного перетворення** є різновидом смислового розвитку. Проте тут перетворенню підлягає внутрішня форма будь-якого відрізка речового ланцюга – аж до цілого речення. Перетворюється вона, зокрема, не по елементам, а цілісно, таким чином, що зв'язок між внутрішньою формою одиниць вихідної та перекладної мов вже не простежується.

Our reach is far.

– У нас довгі руки.

Як можна побачити, перетворенню підлягає вся персоніфікована фраза цілком. Це з одного боку. З іншого – можна побачити використання смислового розвитку при перекладі. Замість оригінальної фрази *Our reach is far* (Ми можемо досягти будь-кого будь-де) перекладачка вживає іншу фразу, яка утворилася внаслідок логічних зсувів: *У нас довгі руки*. В

перекладі виникає нова метафора. Таким чином, механізм цілісного перетворення такий самий, як при смислового розвитку.

“Speak of the devil.”

Про вовка промова...

В оригіналі вживається приказка *Speak of the devil* (*Говорити про диявола*). Перекладачка використала фразеологічних перекладі цієї приказки та надала фразеологічний аналог в мові перекладу: *Про вовка промова*. Як ми бачимо, оригінальний сталий вираз перекладався не за частинами, а цілісно, як будь-яка фразеологічна одиниця.

В процесі вивчення особливостей використання лексичних трансформацій при перекладі досліджуваного роману українською мовою ми підтвердили на практиці всі теоретичні положення стосовно цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – Спб., М.: Академия, 2004. – 352с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 240с.
3. Гудманян А.Г. Основы перекладознавства : навчальний посібник / А.Г. Гудманян, А.В. Сітко, Г.Г. Євчева. Вінниця: Нова Книга, 2020. 352с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС, 2001 – 424с.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. М. : «М. Валент», 1974. 244 с.
8. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові. Монографічне видання / О. О. Селіванова. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
9. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
10. Dan Brown Angels & Demons. NY, 2000. URL: <https://ia802906.us.archive.org/12/items/angels-demons-dan-brown/Angels%20%26%20Demons%20-%20Dan%20Brown.pdf> (дата звернення 1.10.2023).
11. Ден Браун Янголи і демони. Харків : Видавництво «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 544с. URL: <https://knizhki.com.ua/knigi/vangoly-i-demony/#chitat-online-chitalka> (дата звернення 1.10.2023).

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ТЕХНІЧНОГО СЛОВНИКА)

В рамках глобалізаційних процесів та через налагодження партнерських стосунків України з країнами світу все тіснішою стає міжнародна комунікація в професійних сферах людської діяльності. Однією з ключових її специфік є насиченість саме англomовною термінологічною лексикою, що обумовлено особливим статусом англійської мови — засобом міжнародної комунікації. Важливою характеристикою фахової лексики є точність та однозначність трактування, тому і перекладені українською мовою термінологічні одиниці мають відповідати цим критеріям. Таким чином формується потреба в аналізі структурно-семантичних особливостей англomовної термінологічної лексики та способів її перекладу на українську мову. Такою потребою обумовлена *актуальність теми дослідження*.

Зростаюча щороку актуальність проблеми дослідження термінологічної та фахової лексики мотивує мовознавців та науковців до проведення подальших досліджень саме в галузі термінології. Завдяки таким дослідженням вдається провести необхідні паралелі, що ведуть до формування терміносистем, використання їх особливостей та дослідження відповідних кореляцій.

В даному випадку велика увага приділяється саме способом інтерпретації термінологічної та фахової лексики з англійської мови на українську. Ми ставимо собі завдання зібрати та проаналізувати наявну інформацію та дані стосовно загального поняття термінологічної одиниці, провести відповідні структурні, семантичні та порівняльні аналізи як самих термінологічних одиниць та словосполучень, так і способів їхнього перекладу. Крім цього, увага також буде приділена порівняльному аналізу з точки зору способів перекладу та визначення сильних та слабких сторін кожного з методів та їх характеристик.

Матеріалом для дослідження виступає англо-український словник, а саме англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, інтернету і програмування за авторством Е. М. Проїдакова та Л. А. Теплицького. Загальна вибірка включає такі групи об'єктів як однокомпонентні термінологічні одиниці у кількості 179 ТО (термінологічна одиниць), двокомпонентні у кількості 204 ТО, трьохкомпонентні у кількості 16 ТО та окремі групи чотирьох та більше компонентних у кількості 1 ТО. Окрім цього, були відібрані також певна кількість об'єктів дослідження з кожної вище зазначеної групи для проведення більш детального структурно-семантичного та порівняльного аналізу. Загальна кількість таких прикладів становить 400.

Методологічна база дослідження включає в себе такі методи дослідження, як: поняттєвий аналіз, який застосовується для визначення

характеристик терміна та супроводжуваних понять, структурний аналіз, який застосовується для визначення структури термінологічного елемента в українській мові та мові оригіналу, семантичний аналіз, який використовується для визначення семантичних характеристик термінологічних елементів з метою вдалої смислової та інших класифікацій, перекладацький аналіз, який суттєво необхідний для отримання відомостей про способи перекладу термінологічної лексики та визначення індивідуальних особливостей способів, порівняльний аналіз, завдяки якому буде проведено порівняння зазначених вище характеристик термінологічних елементів та узагальнення, яке дозволить узагальнити отримані в результаті дослідження дані та сформулювати відповідні висновки на їх основі

Розглядаються та досліджуються способи перекладу такої лексики. Методів перекладу такої лексики існує багато, починаючи від звичайних традиційних перекладацьких трансформацій та закінчуючи специфічними способами перекладу окремих багатокomпонентних термінологічних словосполучень.

Так як єдиній класифікації способів перекладу у сучасному науковому перекладацькому дискурсі не існує, основою для аналізу саме способів перекладу термінологічних одиниць слугує класифікація, представлена у роботах Карабана В.І. Так, способами перекладу термінів є використання еквіваленту, транскодування (та його варіації), калькування, описовий переклад та поєднання декількох способів або комбінований спосіб.

Окрім цього, таке дослідження не тільки семантичних особливостей лексики, а й структурних, дає змогу оцінити та визначити залежність використання способу перекладу та його результату, адже структура кінцевого результату перекладу залежатиме від обраного способу перекладу. Така залежність дає змогу визначити головні переваги та недоліки кожного зі способів перекладу ТО, що в свою чергу, має великий вплив на перекладацьку діяльність не тільки у вищезазначеній вузькій сфері застосування, а й широким, політехнічним галузям, роблячи переклад оригінальних текстів більш точним, минаючи багатозначність або неоднозначність використаної там лексики, та структурно зрозумілим для користувачів, носіїв мови перекладу. Прикладом цього може слугувати проведений аналіз технічної термінології зі сфери Інтернету та програмування, що показав, що структурна форма оригінальної ТО частіше збігається зі структурною формою мови перекладу за використанням такого способу перекладу як еквівалент. За допомогою еквівалентного способу перекладу були перекладені 203 ТО, що становить 50.75 % від загальної кількості об'єктів дослідження. Наприклад:

- *assignment* $N(SV)$ → присвоєння (у програмуванні) $N(SV)$
- *contrafactness* $N(SV)$ → контрафактність $N(SV)$
- *back face* $A + N$ → невидима поверхня $A + N$

Найбільш неоднозначним способом перекладу виявився описовий переклад. Такий спосіб перекладу використався у 94 випадках, що у відсотковому значенні становить 23.50% від загальної кількості.

Річ у тім, що у багатьох випадках структурна форма оригінальної ТО не зберігається у мові перекладу, а сам переклад та його семантика доповнюється великою кількістю слів уточнень, які навантажують смислове значення терміну. Таке навантаження є недоліком цього способу перекладу, адже його багатослівність не може вважатися зручною для переклада технічних текстів, а її застосування до специфічної термінології, яка має в основі образність спотворює значення та оригінальний сенс.

- *Careware* $N(SV) \rightarrow$ *Доброчинне умовно-безоплатне програмне забезпечення* $A + A + A + N$
- *Pagination* $N(SV) \rightarrow$ *Розбиття на сторінки* $N + prep + N$
- *Cookie buster* $N1 + N2 \rightarrow$ *Програма блокування куки файлів* $N1 + N2 + (A + N3)$

Однак, описовий переклад розкривається у перекладі багатокомпонентних ТО. Так, наприклад, термінологічні одиниці, які складаються з декількох компонентів, кожен з яких поодиноці немає термінологічної навантаженості, але набувають її у поєднанні, досить вдало перекладаються за допомогою описового перекладу. це пояснюється тим, що саме в такому вигляді та саме таким способом можливо вдало передати зміст термінологічного елемента. У такому випадку будь-який інший спосіб лише спотворив би переклад, не надавши би його взагалі або надавши у такому вигляді, у якому не було б точного формулювання елемента. Так, наприклад:

- *end of file* \rightarrow *кінець файлу. мітка кінця файлу;*
- *end-to-end path* \rightarrow *шлях позначення кінцевими точками (без проміжних);*
- *fly-through mod* \rightarrow *режим спостереження "з висоти пташиного польоту";*
- *look-and-feel* \rightarrow *сценарій діалогу з користувачем;*

Щодо калькування, повного або часткового, то цей спосіб перекладу вважається досить адекватним. З його допомогою було перекладено 67 ТО, що становить 16.75% від загальної кількості.

При застосування калькування структура термінологічного елемента у мові перекладу не спотворюється, а семантичне значення елемента у мові оригіналу у більшості випадків зберігається.

- *cable modem* $N1 + N2 \rightarrow$ *кабельний модем* $N1 + N2$
- *interrupt line* $N1 + N2 \rightarrow$ *лінія переривання* $N1 + N2$
- *active content* $N1 + N2 \rightarrow$ *активний контент* $N1 + N2$

Однак, цей спосіб перекладу зберігає свою адекватність при перекладі двокомпонентних ТО. На відміну від попереднього способу, описового перекладу, використання калькування для перекладу багатокомпонентних термінологічних одиниць не може вважатися доцільним, адже

багатокомпонентні ТО, входячи зі смислової семантичної класифікації можуть мати своєї структурі слова загального вжитку. В такому разі термінологічне смислове навантаження буде зберігатися в мові оригіналу, але буде відсутнє в мові перекладу.

До способів перекладу можна також віднести унікальний тип створений поєднанням вищезазначених прийомів - комбінований переклад. Він характеризується тим, що для опису термінологічної одиниці мови оригіналу на мову перекладу використовують більше ніж один спосіб перекладу, що і утворює унікальне їх поєднання. Цей спосіб перекладу застосовувався у 11 випадках, що становить 2.75% від загальної кількості. Прикладами цього перекладу є наступні об'єкти:

- *scalar processor* → *скалярний процесор, процесор призначений для оброблення скалярних величин (Калькування та Описовий переклад)*
- *ligature* → *лігатура (Друкований знак який представляє комбінацію двох або трьох символів) (Транскодування та Описовий переклад)*
- *photoresist* → *фоторезист, світлочутливий матеріал яке стає твердішим під впливом світлового потоку (Транскодування + Описовий переклад)*
- *artifact* → *артефакт; переешкоди або перекручування зображення (Транскодування + Описовий переклад)*
- *arrow* → *стрілка, символ на клавіші клавіатури, що показує напрямок руху курсора (Калькування + Описовий переклад)*

У зазначених прикладах комбінований переклад представляє такі унікальні поєднання способів перекладу як: калькування та описовий переклад, еквівалент та описовий переклад і транскодування та описовий переклад.

Говорячи про переклад термінологічної лексики, необхідно звернутися також до понять перекладацьких трансформацій, адже вони також грають велику роль задля забезпечення адекватності перекладу та збереження оригінальної думки, структури та семантики не тільки окремих термінологічних одиниць, а й словосполучень та речень. Перекладацькі трансформації, як лексичні так і граматичні, також мають позитивні та негативні риси з точки зору проведення перекладу. Такі трансформації, перш за все, мають на меті інтерпретувати не тільки окремо взяті синтаксичні та структурні елементи, а й їх поєднання у мові перекладу.

В цьому випадку використання трансформації дозволить провести вдалу локалізацію синтаксичної структури у мові оригіналу на мову перекладу, зберігаючи власне семантичне навантаження окремих елементів та роблячи її зручною для розуміння для цільової аудиторії, носіїв мови перекладу. Однак, застосування лексичних трансформацій до термінологічних одиниць мови оригіналу може не тільки спотворити оригінальне значення, а й призвести до його повної втрати, адже інструменти

лексичних трансформацій мають вирішальний вплив саме на сприйняття тексту мовою оригіналу носіями мови перекладу.

Так чи інакше, в результаті проведеного дослідження згаданих матеріалів, проведення аналізу об'єктів дослідження та визначення їх структурно-семантичних характеристик було досягнуто поставлених цілей напрямку дослідження термінологічних одиниць та словосполучень. Проведений поняттєвий аналіз надав визначення поняттю терміна та термінологічної одиниці. Так, термінологічні одиниці - це спеціальні слова або вирази, які використовуються в конкретних професійних областях за особливих умов. Ці слова використовуються для позначення конкретних понять у фаховій галузі та є ключовим елементом мови цієї галузі.

Однією з важливих характеристик термінологічних одиниць є їхній стилістичний нейтралітет та відсутність емоційності. Терміни повинні бути вільні від додаткових смислів, які можуть відволікати фахівців і додавати суб'єктивність до значення терміну.

Більш того, в системі термінів іноді відбуваються відхилення від основних властивостей, які можна спостерігати в різних термінологіях чи терміносистемах. Так, можна логічно припустити, що існують певні тенденції як у визначенні властивостей, так і в постановці вимог до термінів.

Серед визначених способів перекладу термінологічних одиниць найбільш вдалим саме для перекладу односкладних ГО можна вважати застосування еквіваленту. Саме у такий спосіб було перекладено 53,69% термінологічних одиниць. Калькування, як спосіб перекладу, буде найбільш ефективним при перекладі двокомпонентних термінологічних одиниць. Частка використання калькування серед загального числа вибірки - 95,52% припадає саме на двокомпонентні термінологічні одиниці. Описовий переклад найбільш вдало демонструє ефективність саме при перекладі багатокомпонентних термінологічних словосполучень. Комбінований же переклад, який може мати унікальне поєднання способів перекладу, теоретично, може застосовуватися до всіх типів термінологічних одиниць, користуючись лише авторським підходом до передачі змісту і форми оригінального тексту на мову перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 232 с
2. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. – Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
3. Гороть С. І. Лексикологія сучасної англійської мови : навч. посібник / С. І. Гороть, Е. К. Коляда, Л. М. Коцюк, Л. К. Малімон.

- Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2015. 328 с. (англ. м.)
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, Нова книга, 2004.
 5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
 6. Пройдаков Е. М. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. / Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький. – Вид. 1 – К.: Видавничий дім “СофтПрес”, 2005. 552 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ч.ПАЛАНІКА «БІЙЦІВСЬКИЙ КЛУБ»

Специфіка перекладу художньої літератури полягає в тому, що він повинен адекватно відтворювати не лише зміст тексту, але і його художньо-естетичну функцію. Художній твір є фактично створенням нового художнього світу, який відтворюється за допомогою різноманітних стилістичних прийомів та індивідуального стилю автора. Тропи та фігури використовуються на різних рівнях мови, таких як лексика, фонетика та синтаксис, і створюють художньо-естетичну цінність тексту. Прикладом такого перекладу, де слід було врахувати філософський і інтелектуальний вимір, є роман «Бійцівський клуб» Чака Паланіка. Цей роман привернув увагу української аудиторії завдяки своєму глибокому сюжету та складним характеристикам головних героїв. Переклад цієї книги також містить інтертекстуальні елементи, такі як алюзії, цитати, ремінісценції, а також великий асортимент стилістичних прийомів і збереження індивідуального художнього стилю автора. Роман містить численні порівняння, метафори, просторіччя, жаргон та розмовний сленг, які можуть ускладнити процес перекладу.

Особливістю роману є його інтермедіальні аспекти, оскільки текст включає в себе образи та посилання на інші види мистецтва. Іноді книга поєднує художнє мистецтво і літературу, надаючи читачеві можливість не лише зрозуміти світ головних героїв, а й дізнатися більше про світ мистецтва. Щоб забезпечити якісний переклад такого тексту, перекладач повинен мати глибокі знання мистецтва, розуміння художнього стилю у літературі та володіти навичками перекладацьких трансформацій. Такі специфічні особливості роману, який ще не підлягав дослідженню з цього ракурсу, обумовили *актуальність* представленої роботи.

Мета статті – проаналізувати використання перекладацьких трансформацій при перекладі художнього твору Чака Паланіка.

Для досягнення мети були вирішені такі *задачі*:

- Проаналізовано особливості художнього перекладу;
- Проведено обґрунтування основних методів дослідження трансформацій при перекладі художнього твору;
- Проаналізовано загальні етапи дослідження трансформацій при перекладі художнього твору Чака Паланіка «Бійцівський клуб»;
- Проаналізовано кількісні показники застосування лексичних, граматичних і лексико-граматичних трансформацій у перекладі роману Чака Паланіка «Бійцівський клуб»;

Об'єктом дослідження є перекладацькі трансформації на матеріалі художнього твору Чака Паланіка «Бійцівський клуб».

Предметом дослідження є особливості застосування лексичних, лексико-граматичних та стилістичних трансформації при перекладі роману Чака Паланіка «Бійцівський клуб».

Методологія дослідження включала три етапи. Перший етап - підготовчий - включав в себе збір необхідного матеріалу та підготовку теоретично-методологічної бази дослідження. Другий етап - теоретико-методологічний - охоплював аналіз змісту таких понять, як «художній переклад», «адекватність перекладу» і «еквівалентність». В рамках цього етапу також досліджувалися класифікації перекладацьких трансформацій, запропоновані різними вченими, та виділення їх типів. Третій етап - практичний - включав в себе аналіз стратегій перекладу та вибір перекладацьких трансформацій на прикладі художнього твору «Бійцівський клуб» Чака Паланіка.

Для виконання дослідження використовувалися *різні методи*, зокрема метод теоретичного аналізу і синтезу, класифікаційний та типологічний аналіз, порівняльно-перекладознавчий метод, зіставний метод, трансформаційний метод, метод суцільної вибірки, метод перекладацького аналізу, метод лінгвостилістичного аналізу, і метод кількісних обчислень для визначення частоти використання різних типів трансформацій в українському перекладі роману. Для цього було обрано 300 лінгвістичних одиниць, перекладених різними типами перекладацьких трансформацій, і визначено частоту використання кожного типу в українському перекладі.

Для реалізації цих методів дослідження необхідно використовувати наступні підходи:

1. Метод теоретичного аналізу та синтезу передбачає детальне вивчення наукових праць вчених, довідкової літератури та методичних посібників, які стосуються питань теорії перекладознавства, зокрема художнього перекладу, а також прийомів і стратегій досягнення адекватного перекладу за допомогою перекладацьких трансформацій.

2. Методи класифікаційного та типологічного аналізу передбачають систематизацію та комплексне представлення обробленого матеріалу у формі класифікацій. В ході нашої роботи були оглянуті різні підходи до класифікації перекладацьких трансформацій, і було обрано основну класифікацію, в рамках якої ми проводили наше дослідження.

3. Порівняльно-перекладознавчий аналіз, використаний протягом усього дослідження, полягав у порівнянні тексту оригіналу англійською мовою (роман «Fight Club») з текстом перекладу українською мовою (роман «Бійцівський клуб»). Ця порівняльна аналітика дозволила отримати відомості про особливості використання різних видів перекладацьких трансформацій і визначити методи досягнення адекватності в перекладі. Для перекладу роману були використані такі трансформації: лексичні (зокрема калькування, генералізація, конкретизація та модуляція), граматичні (включаючи синтаксичне уподібнення, граматичну заміну, об'єднання та членування речень, перестановку) та лексико-граматичні (які охопили додавання, вилучення, антонімічний переклад, описовий переклад і компенсацію).

4. За допомогою дедуктивного методу в цьому дослідженні ми проаналізували застосування перекладацьких трансформацій як ключової стратегії для досягнення адекватного перекладу художнього твору. Ми досліджували це на прикладі перекладу художнього твору Чака Паланіка «Бійцівський клуб» на українську мову та виділили основні види перекладацьких перетворень, які використовував перекладач.

5. За допомогою індуктивного методу, який передбачає узагальнення та висновки на підставі наявного емпіричного матеріалу, ми прийшли до висновку, що перекладацькі трансформації є ефективним засобом досягнення якісного перекладу художнього твору. Для підтвердження цього твердження, ми навели приклади застосування перекладацьких трансформацій у конкретному романі.

6. У нашому дослідженні був використаний метод порівняння для виявлення відмінностей між оригінальним текстом роману англійською мовою та його перекладом на українську мову. Завдяки застосуванню методу порівняння, ми знайшли спільність та відмінності в парах речень, а також навели конкретні приклади застосування перекладацьких трансформацій для подолання міжмовних відмінностей.

7. За допомогою методу повної вибірки було виділено 300 конкретних прикладів використання перекладацьких трансформацій з обраного уривка роману. Метод повної вибірки передбачає систематичний аналіз фактичного матеріалу дослідження та подальше оброблення досліджуваного джерела (роману) з метою побудови практичної основи для нашого дослідження.

8. Перекладацький аналіз представляє собою активний процес, в якому перекладач глибоко розуміє текст, визначає його комунікативне завдання (комунікативну функцію тексту, перекладний інваріант) та обирає стратегію перекладу. В процесі нашого дослідження перекладацький аналіз допоміг виявити способи передачі відмінностей при перекладі тексту з англійської мови на українську, а також дослідити їх відповідність та адекватність.

9. Метод трансформаційного аналізу передбачає дослідження різних видів лексичних, лексико-граматичних та граматичних трансформацій. Під цим методом ми розуміємо, що будь-яка складна синтаксична структура може бути розкрита на прості структури, які можуть перетворюватися одна в одну (наприклад, конвертація з позитивного в негативний зміст). Ми використовували лексичні, граматичні і лексико-граматичні трансформації у зв'язку з відсутністю певних конструкцій у цільовій мові, розбіжністю в використанні відповідних форм та конструкцій. Трансформаційний аналіз був важливим для лінгвістичних досліджень, що стосувалися синтаксису, морфології, словотвору та лексичної семантики.

10. Шляхом лінгвостилістичного аналізу були виявлені стилістичні прийоми та приклади використання мовленнєвих засобів, що виражають емоційний та художній зміст роману англійською мовою та їх переклад українською. Цей аналіз розглядається як метод, спрямований на виявлення стилістичних особливостей художнього твору.

11. Отримані результати дослідження піддавалися аналізу за допомогою методу кількісних підрахунків. Цей підхід був використаний для обчислення частоти використання лексичних, граматичних і лексико-граматичних замін, а також частоти використання їх видів у перекладі роману на українську мову.

Таким чином, наше дослідження включало в себе застосування різних методів, які допомогли нашому дослідженню найкраще вивчити застосування перекладацьких трансформацій у перекладі художньої літератури на прикладі роману Чака Паланіка «Бійцівський клуб».

Під час проведення дослідження була обрана класифікація, яка є найбільш вичерпною та обґрунтованою. Дослідники розподіляють трансформації в залежності від характеру перетворень на кілька типів, зокрема, лексичні, граматичні, лексико-граматичні та стилістичні (В.Н.Комісаров). Лексичні трансформації описують як формальні, так і змістовні зміни в словах та словосполученнях між вихідною та цільовою мовами.

Граматичні трансформації включають зміни в граматичних структурах. Серед граматичних трансформацій можна виділити синтаксичне уподібнення або дослівний переклад, граматичні заміни, які включають заміни форм слів, частин мови, частин речення, членів речення, членування та об'єднання речень.

Лексико-граматичні трансформації відбуваються як у лексиці, так і у синтаксичних структурах оригіналу, і включають в себе експлікацію або описовий переклад, антонімічний переклад та компенсацію.

У момент формування емпіричної бази дослідження на четвертому етапі, було відібрано 300 прикладів замін у тексті перекладу. Ці приклади були розділені на чотири типи відповідно до класифікації: лексичні, граматичні, лексико-граматичні та стилістичні трансформації. Перекладацькі трансформації було систематизовано залежно від цих чотирьох видів, а результати були узагальнені і представлені у формі стовпчастої діаграми. В ході цього етапу дослідження використовувалися різні методи, такі як метод суцільної вибірки, порівняльно-перекладознавчий аналіз, зіставний аналіз оригінального роману «Fight Club». Також використовувалися трансформаційний метод, метод перекладацького аналізу і метод кількісних підрахунків для визначення частоти використання різних типів трансформацій.

У романі «Бійцівський клуб» Чака Паланіка можна виявити деякі прийоми транскрипції/транслітерації, де імена та назви, які мають специфічну вимову або написання в англійській мові, перекладаються українськими літерами або фонетичними еквівалентами. Ось декілька прикладів:

1. *Tyler Durden* - *Тайлер Дарден* (транслітерація та фонетична аналогія)
2. *Fight Club* - *Бійцівський клуб* (транскрипція)

3. *Marla Singer* - Марла Сінгер (транслітерація та фонетична аналогія)

4. *Paper Street* - Пейпер Стрім (транскрипція)

Ці прийоми допомагають зберегти звучання та структуру імен та назв при перекладі, щоб читач українського тексту міг легше розпізнати їх та відчувати специфіку оригіналу.

Наступний набір прикладів перекладацьких трансформацій включає в себе використання прийому уточнення:

«*His mind was a maze of thoughts.*»

Переклад: «Його розум був заплутаним лабіринтом думок.»

«*The club had a complex set of strict and unwavering rules.*»

Переклад: «У клубі був складний набір жорстких і незмінних правил.»

У цих прикладах перекладач використовує додаткові атрибути та прикметники, щоб зробити описи більш об'ємними та докладними, а також виразити інформацію, яка може бути важко зрозумілою в абстрактній формі.

Додавання конкретних атрибутів та прикметників до опису робить текст більш зрозумілим, оскільки читач може краще уявити собі ситуацію або місце дії. Наприклад, у фразі «*hidden, dimly lit, and secretive underground lair.*» кожне слово (*прихований, слабо освітлено, секретний*) додає конкретну інформацію про атмосферу та характер місця, де відбувається дія [35].

Наступна група перекладацьких трансформацій включає граматичні перетворення, які вимагають адаптації синтаксичних структур оригіналу до властивих українській мові конструкцій. Граматичні трансформації можна поділити на наступні категорії: дослівний переклад або синтаксичне уподібнення, заміни граматичних структур, заміни функцій частин речення, перебудова синтаксичної структури або реорганізація речень та їх об'єднання чи розділення.

Дослівний переклад включає в себе повне збереження синтаксичної структури мови оригіналу в перекладі. Важливо розрізнати між синтаксичним уподібненням і буквальним перекладом. Буквальний переклад передбачає діловий переклад слів без зміни їх смислу, тоді як дослівний переклад зберігає повний смисловий контекст. Існують ситуації в перекладі, коли повне збереження синтаксичної структури речення оригіналу є вповні прийнятним [5, с. 163].

Приєм членування речення може бути проілюстрований на прикладі перекладу фрази з роману Чака Паланіка «Бійцівський клуб». Ось оригінальний англійський фрагмент:

«*The first rule of Fight Club is: You do not talk about Fight Club*» [17].

Цей фрагмент може бути перекладений з використанням прийому членування речення з таким результатом:

«*Перше правило Бійцівського клубу таке: Ти не говориш про Бійцівський клуб*» [18].

В перекладі фраза, яка була одним реченням в оригіналі, стала двома реченнями, розділеними за структурними та семантичними причинами. Цей

прийом допомагає зберегти сенс оригіналу та зрозуміло відтворити його в іншій мові, хоча з розділенням речення для досягнення кращого розуміння контексту.

Прийом об'єднання речень може бути проілюстрований на прикладі перекладу фрази з роману Чака Паланіка «Бійцівський клуб». Ось оригінальний англійський фрагмент:

«I am Jack's raging bile duct» [17].

Цей фрагмент може бути перекладений з використанням прийому об'єднання речень з таким результатом:

«Я — разючий жовчний проток» [18].

В оригіналі фраза «I am Jack's raging bile duct» складається з двох речень, але в перекладі її об'єднано в одне речення. Цей прийом допомагає виразити сенс оригіналу з більшою виразністю і зрозумілістю для читача.

Прийом заміни можна проілюструвати на такому прикладі з роману:

«They had a big fight.»

Цей фрагмент може бути перекладений з використанням прийому заміни з таким результатом:

«Вони сварились.»

У цьому прикладі в англійському оригіналі використовується більш загальний вислів «They had a big fight», а в перекладі використано більш конкретний та специфічний вираз «Вони сварились». Це допомагає передати сенс оригіналу з більшими деталями та виразністю для читача.

У випадку антонімічного перекладу, відбувається заміна позитивного виразу в оригінальному тексті на вираз із протилежним значенням в перекладі. В рамках антонімічного перекладу, одиниця з оригінального тексту може бути замінена не лише протилежним за значенням виразом в перекладі, але також іншими словами та фразами, які мають протилежні значення [55].

Також варто відзначити технічні прийоми перекладу, які включають в себе додавання та вилучення. Додавання - це граматична трансформація, яка збільшує кількість слів, словосполучень, слівосформ чи членів речення у перекладі з метою кращого відтворення змісту висловлювання. З іншого боку, вилучення - це процес, під час якого певні мовні елементи видаляються під час перекладу [56].

У романі «Бійцівський клуб» Чака Паланіка також зустрічаються приклади, коли структура речення зберігається, і експресивність та стилістика мови важливі для збереження.

Приклад з вилученням:

Оригінал: *«She gave him a warm smile.»*

Переклад: *«Вона посміхнулася йому.»*

У цьому прикладі слово «теплий» було вилучено з українського перекладу, оскільки слово «посмішка» вже передає ідею тепла та доброзичливості. Українська версія простіше та лаконічніше передає той самий образ.

Після аналізу обраних прикладів лексико-граматичних трансформацій, таких як антонімічний переклад, описовий переклад, компенсація, додавання та вилучення, можна прийти до висновку, що найчастіше перекладач вдається до останнього прийому. Загалом всі складні трансформації використовуються у випадках відсутності мовних відповідників в українській мові або тоді, коли переклад відповідниками є недостатнім з точки зору прагматики тексту.

У моїй дипломній роботі було виконано аналіз літературного твору "Бійцівський клуб" Чака Паланіка, оригінал якого написаний англійською мовою, та його українського перекладу. Головна мета цього аналізу полягала в вивченні різних перекладацьких методів, визначенні їхніх особливостей та оцінці їхнього використання в художньому перекладі. Результати цього дослідження призвели до наступних висновків:

1. Існують три різні підходи до розуміння художнього перекладу. Перший підхід, який можна охарактеризувати як об'єктивістський, розглядає переклад як копію оригіналу і передбачає дослівний переклад тексту першоджерела. Другий підхід, суб'єктивістський, визнає вільний переклад твору і передбачає творчий процес перекладача. Головне завдання художнього перекладу полягає в підтриманні гармонійної взаємодії між змістом і формою художнього твору, а також в передачі його художньо-естетичної цінності. Якість перекладу художнього твору складається з двох основних складових: адекватності, що передбачає збереження інформаційного змісту та стилістичних та виразних відтінків оригіналу в перекладі, і еквівалентності, яка прагне до найбільшої лінгвістичної близькості між оригіналом і перекладом (з урахуванням особливостей кожного конкретного перекладу).

2. Під час дослідження було використано класифікацію трансформацій залежно від характеру змін, розділену на лексичні, граматичні і лексико-граматичні трансформації. Була також окремо розглянута категорія стилістичних трансформацій, які відносяться до аспекту прагматичної складової перекладу. Лексичні трансформації визначають відношення між словами та словосполученнями в оригіналі і перекладі. Вони можуть бути формальними, включаючи перекладацьку транскрипцію, транслітерацію і калькування, а також лексико-семантичні, включаючи конкретизацію, генералізацію і модуляцію.

3. У роботі використовувалася методика порівняльно-перекладознавчого аналізу та метод суцільної вибірки, який включав в себе порівняння тексту оригіналу англійською мовою (роман "Fight Club") та тексту українського перекладу (роман «Бійцівський клуб»).

4. Було проведено аналіз обраних відрізків тексту роману та розраховано приблизну частоту використання різних видів перекладацьких трансформацій. Загальна кількість проаналізованих трансформацій становила 300 прикладів. Ці заміни були поділені на три типи - лексичні, граматичні і лексико-граматичні, відповідно до класифікації.

Отже, художній стиль вважається найбільш вимогливим серед усіх функціональних стилів, оскільки вимагає бездоганного дотримання норм української літературної мови. Проте важливо зауважити, що мова художнього твору виходить за межі літературної норми, оскільки автори використовують різноманітні мовні та стилістичні засоби, іноді навмисно порушуючи літературні конвенції, задля досягнення своїх естетичних метою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науменко Л.П., Гордеева А.Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2011. 136 с.
2. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2003. 164 с.
3. Чак Паланік. Харків: КСД, 2023. 256 с.
4. Chuck Palahniuk. *Fight Club*. W. W. Norton & Company, 1996. 318 p.
5. Алексеев А.Я. Художній образ та переклад. Вісник СумДУ. Серія "Перекладознавство". 2006. №11 (95). С. 126-130.
6. Гряпка М.І., Вороніна К.В. Відтворення англійських оказіоналізмів українською мовою (на матеріалі твору Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь»). In *Statu Nascendi*. Актуальні проблеми перекладознавства: стат. зб. / ХНУ імені В. П. Каразіна. Харків, 2020. С. 55-61.
7. Журавель Т.В., Хайдарі Н. І., Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2015. №19. С. 148-150.
8. Ковтун О.В. Художній переклад як джерело фразеографії. Нова філологія: зб. наук. пр. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. № 63. С. 74 – 82.
9. Сіняговська І.Ю. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту. Наукові праці. Філологія. Мовознавство. 2014. Вип. 209. С. 89-93.
10. Сога Л.В. Стилiстичні прийоми як основні елементи збагачення англійської мови. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2021. №1 (94). С. 97-105.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ВЛАСНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. МАРТІНА «ПІСНЯ ЛЬОДУ Й ПОЛУМ'Я»

Імена та назви складають важливу частину словникового складу будь-якої мови. Вони відображають історію та культуру країни, до якої належать, а тому проблема адекватної передачі власних назв при перекладі з однієї мови на іншу завжди була актуальною для перекладачів.

У творах Дж. Р. Р. Мартіна однією з таких рис є активне вживання власних іменників, вивчення яких дозволяє реконструювати картину світу автора. Це свідчить про *актуальність проведеного дослідження*.

Метою роботи було зробити комплексний аналіз особливостей та способів перекладу, зокрема транскодування власних назв з англійської мови українською на матеріалі художнього твору жанру фентезі «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна. Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати наступні завдання: дослідити поняття власних назв у творах; дослідити класифікацію літературних ґнімів та способи їх перекладу; дослідити функціонально-стилістичні особливості власних назв; дослідити формування відповідників власних імен у перекладі на українську мову; дослідити переклад власних назв у творі «Пісня льоду й полум'я» Дж. Мартіна; дослідити деформацію авторського наміру при передачі власних назв у творі «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна.

Об'єктом дослідження є власні назви, «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна та їх відповідники, вилучені з українського перекладу.

Предметом дослідження виступають особливості та способи перекладу власних назв «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна українською мовою.

У дослідженні використовується комплексна *методологія*, що включає використання порівняльного та описового методів як домінуючих і основних методів, інвентаризацію та систематизацію матеріалу мовами оригіналу та перекладу, а також композиційний, словотвірний, етимологічний та квантитативний методи аналізу, який уможливив комплексну частотну та перекладацьку характеристику компонентів простору англійського іменника на матеріалі власних назв циклу романів «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна. Автора та його твір обрано на основі унікального літературного стилю, який вирізняється насиченою мовою та схильністю до створення яскравих образів. Для зіставлення з оригіналом та аналізу особливостей перекладу одиниць, що вивчаються, був взятий переклад «Пісня льоду й полум'я» українською мовою Н. Тисовською.

Щирока представленість власних назв у мовах, деталізація їх функцій і характер походження зумовили виділення дослідження ВН в окрему галузь мови – ономастику. Вивчення ономастики займаються багато лінгвістів, зокрема Л. О. Бейлі, В. С. Виноградов, С. Влахов і С. Флорін, Д. І.

Срмолович, А. В. Суперанська. Варто зазначити, що дослідники В.І. Карабан, І.В. Корунець, Л.В. Коломієць, Р.П. Зорівчак, В.В. Коптілов також розглядали питання перекладу власних назв у художніх творах різних жанрів.

У сучасній лінгвістиці власні назви зазвичай визначаються як лексичні одиниці, які передають назви предметів, на відміну від загальних слів, які, як вважають, представляють одиниці. Вчені розрізняють кілька видів перекладу власних назв: 1) транслітерація, 2) транскрипція, 3) транспозиція, 4) калькування. За основу нашого дослідження ми обрали більш детальну класифікацію М. Бережної, яка поділяє способи перекладу онімів на: транслітерацію або транскрипцію, гібридне транскодування, методи адаптивного транскодування або морфологічної модифікації, традиційні відповідники Selection, семантичну інтерпретацію і транспозицію [4]. Також у цій роботі значення власних назв у художніх висловлюваннях виділяється як комплекс асоціативно-семантичних компонентів. У зв'язку з цим набуває сенсу використання польових методів в ономастичному вивченні художніх творів.

Пригодницька фентезійна серія Дж. Р. Р. Мартіна наповнена власними іменами, серед яких виділяється структурно-семантично-стильовою повнотою і закінченістю система антропоморфних імен. Можна запропонувати алгоритм поведінки перекладача та навести приклади факторів, які впливають на остаточне перекладацьке рішення щодо передачі власної назви: тип тексту, мета та цільова аудиторія перекладу, жанр тексту перекладу, функція перекладу. Власні назви з оригінального твору, роль і становище героя у творі.

Загалом неможливо зберегти всі значення, властиві імені в оригінальному тексті, що призводить до часткової або повної втрати/заміни інформації про автора в перекладі. При передачі епізодично вживаних імен найбільша втрата інформації відбувається, коли перекладач відмовляється простежити ім'я та вибирає транскрибовану форму імені як відповідник.

Поширення алюзивних назв також залежить від фонових знань, необхідних читачам для розуміння алюзії, запропонованої автором, якщо фонові знання читачів оригінального та перекладеного текстів однакові, то відповідність формується шляхом копіювання або традиційних відповідників; якщо базові знання відрізняються, то за допомогою копіювання відстежить або уточнить переклад, щоб сформував відповідь. Втрата інформації при передачі алюзивних імен здебільшого пов'язана з тим, що перекладач не бачить запропонованої автором алюзії або неправильно розуміє значення назви. У цьому продуманому перекладі роману Дж. Р. Р. Мартіна ми знаходимо такі основні зміни: втрата інформації: в оригінальному тексті імена неоднозначні, розкривають суть героїв або можуть служити основою для каламбуру, тоді як у перекладі це однозначне і виконує лише номінативну функцію; зміна інформації: в оригінальному тексті назва не має жодних характеристик, ні позитивних, ні негативних, а в перекладі має негативний відтінок. Загалом, в українському перекладі при

перенесенні імен втрачається 22% від загальної кількості всіх імен у романі або змінюється інформація про автора перекладом.

Наведемо декілька прикладів передачі власних назв українською.

Транслітерація використовується в основному для передачі нехарактеристичних імен:

Baddock - Беддок

Калькування. Цей тип і метод формування відповідника є одним із поширених і використовується, як правило, для передачі характеристичних імен та прізвиськ. Також калькуються антропоніми і топоніми з чіткою внутрішньою формою, перш за все, прізвиська, титули, гідроніми, ороніми, а також біблійніми, зооніми тощо.

With Lord Blackwood gone, Raventree fell at once, and Lady Whent yielded Harrenhal for want of men to defend it. (7, 1126)

Без лорда Блеквуда зразу нав Древорон, а леді Вент змушена була здати Гаренхол, бо не було кому його захищати. (6, 1230)

And she would, standing patiently on the battlements of Riverrun as the waters of the Red Fork and the Tumblestone flowed by. (7, с. 1278)

І вона так і робила, терпляче вистоюючи на зубчастих стінах Річкорину, а повз неї пропливали води Червоного Зубця й Камнегонки. (6, 1394)

За допомогою калькування були передані всі титули і гоноративи вибірки:

Lord Nestor Royce, High Steward of the Vale and Keeper of the Gates of the Moon, was waiting in the yard to greet them, surrounded by his knights. "Lady Stark," he said, bowing. (7, 676)

У дворі в оточенні лицарів уже чекав лорд Нестор Ройс, Верховний стюард Долини і Хранитель Ворім Місяця. — Леді Старк, — мовив він, уклоняючись. (6, 743)

"The King of Winter!" she declared, and laid her spiked mace beside the swords. (7, 1472)

Король Зими! — оголосила вона й поклала поруч з мечами свою шпичасту булаву. (6, 1599)

Транскрипція (практична транскрипція). Наприклад. *Evans (Еванс); Fudge (Фадж).* Транскрипція іншомовних імен часто призводить до появи не властивих мові перекладу звуко- і буквосполучень. Звучання таких сполучень суперечить сталому поєднанню фонем у приймаючій мові, що робить їх важкими для вимови. А для деяких звуків взагалі неможливо підібрати аналоги в системі приймаючої мови. З цієї причини принцип фонетичної подібності може бути в окремих випадках підкорений принципу благозвучності, і при передачі імен можливі свідомі порушення загальних правил транскрипції в цілях більш зручної вимови власного імені в приймаючій мові.

Морфологічна модифікація. Тип відповідника: морфологічно модифікований відповідник (на базі транслітерації). Прийом близький до транскодування й означає адаптування транскодованого оніма або реалії до

традицій цільової мови, надання їм одомашненої форми (наприклад, додаванням родових закінчень, коригуванням нетипових комбінацій літер).

Цей метод використовується з метою вписати за допомогою формальних методів створений онімний відповідник у морфологічну систему української мови. Граматична будова мови перекладу впливає на транскрибовані і транслітеровані оніми. Так, жіночі власні імена **Cercei**, **Aloine**, **Selyse**, **Shae** отримують при транслітеруванні закінчення жіночого роду -а, -я: **Серсея** замість **Серсо**, **Алойна** замість **Алойн**, **Селіса** замість **Селіс**, **Шая** замість **Шай**.

Cercei and the children travel with them. (7, 29)

З ними буде й Серсея з дітьми. (6, 34)

Описовий переклад або *дескриптивний перифраз* (загальне слово чи словосполучення). Цей тип і метод формування відповідника спостерігаємо особливо часто при передачі оказіональних прізвиськ.

Цей метод застосовується для передачі онімів з романів Дж. Р. Р. Мартіна. У досліджуваному матеріалі підлягають кальки оригінальних мотивованих онімів. У перекладах не зберігається написання слів з великої літери, що вказує на деонімізацію одержуваних калькуванням онімних відповідників:

The Lannisters were an old family, tracing their descent back to Lann the Clever, a trickster from the Age of Heroes who was no doubt as legendary as Bran the Builder, though far more beloved of singers and taletel ers. (7, 501)

Ланістери — давній рід, який походить аж від Лана Розумника — трикстера доби героїв, не менш легендарного, ніж Бран Будівничий, і значно популярнішого серед співців і казкарів. (6,554)

Заміна внутрішньої форми реальних онімів використовується тоді, коли калька оригінального оніма є занадто екзотичною або не відображає його фактичного значення.

Хоронім **Arbor** з роману Дж. Р. Р. Мартіна відтворений перекладачем за допомогою заміни внутрішньої форми. Латинське слово **arbor** означає «дерево», що підкреслює велику кількість лісів у регіоні **Arbor**. Перекладач змінив внутрішню форму оригінального оніма, акцентувавши сему «різновид лісу»: **Бір**.

Some wine? From the Arbor. A good vintage. (7, 782)

Вина? Це з Бору. Гарний врожай. (6, 859)

У романі цього автора одним із основних шляхів поповнення вигаданого антропонімікону є видозміна словникових англійських імен за допомогою трансформації їхньої графічної або фонетичної форми. Більшість таких антропонімів передані за допомогою транскрибування або транслітерування, проте у деяких випадках перекладач відходить від такої практики, використовуючи традиційні відповідники англійських імен: **Alyssa** (**Аліса**), **Gunthor** (**Гунтер**), **Olyvar** (**Олівер**), **Robett** (**Роберт**), **Yohn** (**Джон**).

Використання традиційного ономастичного відповідника, мається на увазі переклад англійського оніма українським еквівалентом. Цей метод відображає не актуальні правила практичної транскрипції, а існуючу

історичну традицію передачі оніма. Чотири антропоніми з роману Дж. Р. Р. Мартіна, а саме традиційні англійські імена *Jason, Aaron, David та Anthony*, передані за допомогою використання традиційних еквівалентів *Ясон, Аарон, Давид і Антоній* відповідно.

Однак у досліджуваному творі прецедентні імена відсутні, тому найкращими відповідниками слугували би транскрипції **Джейсон, Ерон, Девід/Дейвід та Ентоні**.

Дослідження роману та українського перекладу дає підстави для таких висновків: український текст подавався і вважався перекладом, оригінальний текст був обраний через його величезний комерційний успіх, видавництво робило ставку на вдалий переклад, завдяки успіху оригіналу, що, у свою чергу, пояснює тенденцію перекладів до чужорідності перекладеного тексту та збереження зовнішньої форми імені, навіть якщо це означає, що читачі перекладу мають труднощі з вимовою імені та/або не можуть зрозуміти натяки, приховані у формі назви, в ігрових словах або змісті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. - Вінниця, Нова книга, 2004. - 576 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. - 448 с.
3. Педан М.С. Особливості перекладу власних назв в художніх творах / М.С. Педан. – Дніпродзержинськ, 2013 – 55 с.
4. Бережна М. В. Соціокультурне навантаження характеристичного імені в аспекті перекладу. Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф.: тези доп., Київ, 3–4 квіт. 2008 р. К., 2008. С. 8–11.
5. Мирошніченко В.М. Проблеми та варіанти здійснення перекладу власних назв з англійської мови українською / В.М. Мирошніченко, Ю.С. Отрохова. – Харків: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2016 – 261 с.
6. Мартін Дж. Р.Р. Пісня льоду й полум'я: Роман/Пер.з англ. Н.Тисовської. Київ: КМ-БУКС, 2018, 1152 с.
7. George R.R. Martin. A Dance with Dragons.NY: Bantam Spectra, 2011.1016 p.

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В РОМАНІ ДЕНА БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ»

Мета даної статті полягає у вивченні та описі фразеологічних одиниць в англійській мові, опису їх класифікацій, способів їх перекладу, а також аналізі знайдених фразеологізмів у романі відомого американського письменника Дена Брауна «Код да Вінчі» та їх перекладу українською мовою.

У художньому тексті фразеологізми відіграють досить важливу роль, вносячи різноманітність та виразність. Автор може використовувати фразеологізми, щоб краще передати характер чи менталітет персонажів. Їх вибір може відобразити освіту, професію, вік чи соціокультурний статус героя. Вони також передають певний настрій, емоції та образи, які можуть мати більш глибокий зміст, ніж прості слова чи вирази. Фразеологізми можуть бути використані для надання певного стилістичного відтінку, щоб підкреслити романтизм, гумор чи іншу емоційну складову творів. Такі одиниці можуть включати алюзії, які стосуються інших літературних творів, культурних подій або історичних фактів, що дає змогу розширити контекст твору та дозволяє читачам поглибити своє розуміння тексту. Вони допомагають автору створити цікавий, сповнений національного колориту текст, які буде впливати на читачів на різних рівнях сприйняття. *Матеріалом* дослідження послуговував текст роману Д. Брауна «Код Да Вінчі» та його переклад українською мовою Анжели Кам'янець.

Актуальність роботи полягає в необхідності розуміння сутності фразеологічних одиниць у процесі перекладу текстів, так як вони є невід'ємним елементом культурно-історичної спадщини кожної мови. Їх коректний переклад є ключовим завданням задля збереження сенсу та емоційної виразності в мовленні.

Теоретико-методологічну основу роботи у сфері дослідження фразеології та фразеологічних одиниць становлять праці таких лінгвістів як М. П. Кочерган, В.В. Виноградов, Ш. Баллі, І. Чернишова, М.М. Шанський, Н. Амосова, І. В. Арнольд, А.В. Куніна та при аналізі перекладу фразеологічних одиниць було використані праці таких лінгвістів як І.В. Корунця, В. І. Карабана, А. Паршина, Н. Ф. Венжиновича та Ж.А. Голікової.

Довгий час фразеологія не розглядалася науковцями як самостійна галузь лінгвістики, і її аспекти досліджувалися в рамках інших лінгвістичних дисциплін, таких як лексикологія, стилістика, граматики, лексикографія, загальне мовознавство та історія мови, тому як наука вона бере свій початок тільки у середині ХХ століття та стала відома завдяки Ш. Баллі, який вперше використав слово «фразеологія» [1, 89]. М.П. Кочерган дає два визначення поняттю та вважає, що фразеологія – це всі фразеологізми певної мови (у вузькому розумінні це лише ідіоми та стійкі словосполучення), або за другим

тлумаченням, це розділ мовознавства, який фокусується на фразеологічному складі мови в цілому (у широкому розумінні – це ідіоми, фразеологічні сполуки, прислів'я, крилаті фрази тощо) [3, 459].

Звідси, ми можемо побачити, що предметом фразеології є фразеологічна одиниця. За А.В. Кунінін, фразеологічні одиниці являють собою стійкі поєднання лексем, які можуть повністю чи частково змінити їх значення при використанні у певному контексті [6, 9]. Тобто, фразеологізм, іншими словами, це словосполучення, у якому елементи (слова) нерозривно поєднані між собою та можуть розглядатись як одне ціле у певному контексті мовної системи. Вони мають досить цілісну структуру завдяки цьому, їх можна легко додати у то чи інше речення. Майже у всіх випадках фразеологізми мають одне тільки значення, що досить важливо для уникнення непорозумінь чи двозначності у комунікації.

На сьогодні існує досить велика кількість різних класифікацій фразеологічних одиниць, так як для аналізу кожен дослідник вибирає певні критерії, наприклад етимологічне походження, морфологічні особливості або внутрішні зв'язки. Для подальшого дослідження, ми обрали семантичну класифікацію В.В. Виноградова, в основі якої лежить мотивація фразеологічних одиниць, тобто взаємозв'язки між цілісним значенням всього виразу та його елементів, у нашому випадку слів.

Всього у романі методом суцільної вибірки було знайдено 426 прикладів фразеологічних одиниць (100%). Більшість з них становлять фразеологічні сполучення – 41%.

Tonight he would be traveling among the public, and he preferred not to draw attention to his high office (8, 24).

Вищенаведене речення містить фразеологічну одиницю «draw attention», що може перекладатись як «звернути увагу». Ми можемо вважати вираз фразеологічним сполученням через вживання одного із компонентів у пряму значенні, а саме слова «attention». Варто зазначити, що слова у даному виразі є досить самостійними, тобто зберігають семантичну подільність компонентів, що є досить важливою ознакою фразеологічної о сполучення.

Наступною групою є фразеологічні єдності – 37%.

The cornucopia or "horn of plenty" was a tribute to Baphomet's fertility and dated back to Zeus being suckled by a goat whose horn broke off and magically filled with fruit (8, 268).

Значення фразеологізму виходить за рамки простого сумарного значення окремих слів «horn» (pig) і «plenty» (різноманіття, велика кількість). Словосполучення у даному прикладі має чіткий образ рогу, який наповнений різноманітними дарами, саме яскрава образність дає зрозуміти, що перед нами фразеологічна єдність. У цьому випадку, слова об'єднуються в такий спосіб, що створюють нове ідіоматичне значення, яке може бути зрозумілим лише в контексті та відображають певний культурний образ або уявлення. "Horn of plenty" - це приклад фразеологічної єдності, де поєднання слів набуває специфічного значення, яке не впливає з значень окремих компонентів фрази.

Останньою групою із класифікації фразеологізмів В.В. Виноградова є фразеологічні зрощення – 22%. Даний тип фразеологічних одиниць має найбільший ступінь спаяності елементів між собою, тому зміст цілого виразу не випливає із значення компонентів.

Therein lies the rub (9, 209).

У даному прикладі, словосполучення "lies the rub" є стійкою комбінацією слів, яка складається із декількох частин, які є синтаксично нероздільними, а перестановка слів – неможлива. Фраза вважається фразеологічним зрощенням, оскільки значення виразу не може бути передбачено на основі значень окремих слів таких як: "therein," "lies," "the," "rub".

Для перекладу художнього тексту, який насичений фразеологізмами, перекладач повинен мати глибокі знання та розуміння обох мов, а також великий лінгвістичний і культурний багаж, щоб успішно впоратися з викликами, які виникають під час передачі фразеологічних конструкцій. Головним завданням є правильне розпізнавання фразеологізмів у мові оригіналу для того, щоб вони були правильно передані у цільовій мові [2, 60].

Труднощі перекладу фразеологізмів виникають через низку причин наступних причин:

1. Складність ідентифікації фразеологізмів, так як стале словосполучення може сприйматись як вільне [3, 140];
2. Етноспецифіка фразеологізмів;
3. Емоційна насиченість фразеологічних одиниць в різних мовах може бути різною;
4. Кілька перекладних відповідників, що створює складність для перекладача при виборі того чи іншого відповідника [Там саме, 321];

Одним із ключових аспектів успішного перекладу фразеологізмів у художньому тексті є збереження емоційної та структурної цілісності висловлювання для точної передачі стилю, образів та колориту тексту-оригіналу.

Існує велика кількість різних класифікацій способів перекладу фразеологічних одиниць. Основою нашого аналізу стали класифікації В. Карабана та І.В. Корунця [3; 4].

В. Карабан виділяє 6 методів перекладу фразеологізмів серед них:

- Еквівалентний переклад;
- Абсолютний еквівалентний переклад;
- Відносний еквівалентний переклад;
- Вибірковий переклад;
- Калькування;
- Описовий переклад [3, 322-324].

В свою чергу, І. В. Корунець відокремлює наступні методи перекладу:

- Абсолютний еквівалент;
- Переклад близьким відповідником;
- Переклад за допомогою ідіоматичного аналога;
- Близький аналогічний переклад;

- Описовий [4, 188-194].

На основі схожості вищенаведених класифікацій перекладу фразеологізмів, для подальшого аналізу було виділено наступну робочу класифікацію, яка включає наступні методи перекладу:

1. Абсолютний еквівалент.
2. Відносний еквівалент.
3. Калькування.
4. Описовий переклад.
5. Вибірковий переклад.

Найбільш частотним методом перекладу фразеологізмів досліджуваного роману є описовий метод. Він використовується найчастіше, коли перекладач не може дібрати ні один із вищенаведених методів, чи у ситуації, коли еквівалент не відповідає вимогам передачі сенсу та структури оригіналу [4, 194]. Він становить 35%.

The Church came closer tonight than they have ever come, and the Priory has put its trust in you, Miss Neveu (8, 249).

Цієї ночі вона була так близько до мети, як ніколи, і Приорат довіряє свою місію вам, міс Неве (9, 250).

Переклад відображає не тільки передачу місії комусь, але і важливий аспект довіри, який виражений в оригіналі словом «trust», це і є ключовим у даному контексті. Описовий переклад тут не просто передає слова, але також охоплює сутність та емоційний відтінок вихідного вислову.

Використання відносного еквіваленту при перекладі застосовано у 21%.

Відносний еквівалент являє собою метод перекладу за якого частково або повністю втрачений образ фразеологізму [4, 191].

His captivating presence is punctuated by an unusually low, baritone speaking voice, which his female students describe as 'chocolate for the ears' (8, 7).

Його заворожливі манери доповнює низький баритональний голос, про який студентки кажуть, що він «як мед для вух» (9, 8).

В українській мові немає абсолютного еквівалентного перекладу для англійського фразеологізму «*chocolate for the ears*», тому перекладач вимушений був добрати відносний еквівалент. В цілому, в наведеному прикладі зберігається зміст словосполучення та стилістичне забарвлення, проте наявна дещо змінена образна частина. Обидва вирази у двох різних мовах передають спільну ідею приємності та привабливості голосу, саме тому переклад можна вважати вдалим та доречним.

Використання калькування зустрічається у тексті в 18% випадків. Цей метод використовується в перекладі тоді, коли перекладач буквально повторює форму оригінального виразу у цільовій мові [3, 324]. Однак, калькування також має свої обмеження та ризики. Використання калькування у деяких випадках може призвести до нерозуміння або неприйнятного звучання тексту-перекладу, особливо якщо структура або форма фразеологізму в оригіналі сильно відрізняється від структури цільової мови.

Тому перекладачі повинні бути обережними та уважними при застосуванні калькування та враховувати контекст та специфіку тексту.

The end is near (8,324).

Кінець близько (9, 325).

У вищезгаданому прикладі, можна чітко побачити передачу фразеологізму методом буквального перекладу, слова передані без значних змін, фрази мають схожу структуру та однаковий сенс. В обох мовах фрази мають подібний орфографічний та граматичний склад, що є характерним для калькувань.

Одним із найменш кількісних методів є переклад за допомогою абсолютного еквіваленту (16%). Абсолютний еквівалент – це метод перекладу за допомогою фразеологізму, який повністю передає образ, структуру, лексичний і структурний склад оригінального виразу [3, 321]. Існує кілька причин, чому при перекладі фразеологізмів у текстах мало абсолютних еквівалентів серед них можна виділити культурні відмінності, унікальність виразів, контекст та складні для перекладу елементи фразеологізму [4, 188].

Таким чином, перекладачі часто вибирають більш гнучкий і творчий підхід до перекладу фразеологізмів для найкращої передачі сенсу та образів оригіналу.

Peter expresses his discontent over playing second fiddle to a woman (8, 209).

А Петро обурюється, бо не хоче грати другу скрипку після жінки (9, 210).

У даному випадку, переклад можна цілком вважати абсолютним еквівалентом, оскільки він точно передає сенс оригіналу. В оригіналі та перекладі використано однаковий образ «скрипки» для вираження невдоволення тим, що людина посідає другорядну роль. Такий переклад передає не тільки буквальний смисл, але й ідіоматичний вираз оригіналу, зберігаючи тим самим фразеологічну одиницю при перекладі.

Найменшу кількісну групу становить останній метод вибіркового перекладу, який налічує 10%. Він використовується, коли фразеологізм перекладається більше ніж, одним методом перекладу [3, 323]. Загалом про такий метод перекладу фразеологізмів можна говорити, коли йдеться про лексикографічне дослідження, проте, як було помічено, при перекладі досліджуваного роману перекладач досить часто по-різному перекладав одні й ті самі фразеологізми. Це спостереження надало нам можливість говорити про використання вибіркового перекладу саме у цьому художньому тексті. Наприклад,

Langdon said, doing his best to remain polite (8, 6).

Лендонові коштувало неабияких зусиль залишитися ввічливим (9, 7).

I know, do your best (8, 241).

Знаю, зроби все можливе (9, 242).

У першому прикладі, ми бачимо переклад за допомогою відносного еквівалента, оскільки фразеологічний образ наявний у перекладі, але він

відмінний від оригіналу. У другому випадку, ми бачимо описовий метод, перекладач використовує слова, які краще відображають ідею та сенс фразеологічної одиниці, не обмежуючись дослівним відтворенням, оскільки тут це неможливо, адже фраза повністю втратила б сенс та не була б зрозумілою для читача українського перекладу.

Отже, найбільш частотним виявився метод описового перекладу через складність правильної передачі фразеологічної одиниці, що може бути пов'язано з унікальністю фразеологізму та відсутністю еквіваленту у цільовій мові. Описовий переклад дозволяє розкрити зміст фразеологізму та зробити його зрозумілим для читача, не знайомого з оригінальною культурою. Найменше було виділено фразеологізмів, які перекладались за допомогою вибіркового методу перекладу в романі, так як досить мало фразеологізмів можна передати кількома способами, але перш за все, у перекладі українською мовою, ми бачимо майстерність перекладача, який не зупинився на єдиному методі перекладу однієї і тієї ж самої фразеологічної одиниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Французская стилистика. М.: Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
2. Гармаш В. Труднощі при перекладі фразеологізмів. Перекладацькі інновації : матеріали V Всеукр. студ. наук.-практ. конф., м. Суми: СумДУ, 2015. С. 66-67.
3. Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську мову. В.: Нова Книга, 2003. 608 с.
4. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / І.В. Корунець. Вінниця: Нова Книга, 2001. 446 с.
5. Кочерган М.П. Загальна мовознавство : підручник. Київ: Академія, 2003. 464 с.
6. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного англійського мови: Уч. пос. для ін-тів та фак. иностр. яз. Дубна : Феникс , 2005. 488 с.
7. Черней, Д. В. Труднощі та способи перекладу англійських фразеологізмів. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2019. Т. 1. Вип. 10. С. 138-141.
8. Brown D. The Da Vinci Code. URL: https://ia800404.us.archive.org/9/items/TheDaVinciCode_201308/The%20Da%20Vinci%20Code.pdf (Last accessed: 08.11.2023)
9. Браун Д. Код да Вінчі: пер. з англ. Анжели Кам'янець. Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 480 с.

РЕАЛІЇ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ

Дана наукова робота присвячена способам перекладу реалій у романі Марка Геддона «Загадковий нічний інцидент із собакою». Одна з головних проблем, з якими доведеться стикатися перекладачеві в процесі перекладу художнього твору – те, що деякі його елементи не мають відповідності в мові перекладу (далі – МП). Це, перш за все, предмети, що позначаються безеквівалентною лексикою (далі – БЕЛ), а також реалії мови оригіналу (далі – МО). Деякі дослідники, зокрема, знамениті болгарські перекладознавці С. Влахов і С. Флорін, розглядають реалії, а також лакуни як самостійний клас слів у рамках БЕЛ, що позначають предмети та явища, які не співпадають при зіставленні двох мов. Крім того, вони також розрізняють поняття «реалія» від подібних до нього та часто вживаних термінів «лакуна» й «сказотизм».

Актуальність теми дослідження визначається тим, що проблема перекладу реалій є однією з найбільш суперечливих в теорії перекладознавства. Реалії відносяться до елементів мови, що не співпадають при перекладі та позначають поняття, що є чужими для інших культур, тому перекладач відчуває особливі труднощі при їх передачі на мову перекладу. З іншого боку, саме ці складності зумовлюють інтерес дослідників до даної теми.

Теоретико-методологічною основою послужили роботи лінгвістів і перекладачів, які займаються загальними проблемами вивчення реалій, як: Бархударов Л.С., Федоров А.В., Комісаров В.Н. та ін. Такі вчені як: Г.Д. Томахін, С.І. Влахов, С.П. Флорін займалися окремими проблемами вивчення англословних реалій.

За Влаховим і Флоріним, «безеквівалентна лексика – це лексичні та фразеологічні одиниці, які не мають перекладацьких відповідностей у мові перекладу». Поняття «БЕЛ» є більш широким за своїм змістом, ніж «реалії», які лише входять у рамки БЕЛ як самостійна група слів. Частково за межі реалій виходять терміни, вигуки, звуконаслідування, абрєвіатури, звертання та відступи від літературної норми. Власні назви та фразеологізми, проте, прилягають до реалій. Крім того, БЕЛ включає в себе слова, які можна назвати власне безеквівалентною лексикою, тобто одиниці, які не мають з тих чи інших причин лексичних відповідностей у МП [4, 43].

На думку Зорівчак, усю безеквівалентну лексику можна умовно розподілити на дві групи:

1) власні імена (антропоніми, географічні назви, назви установ, організацій, газет, тощо);

2) слова-реалії [7, 167].

Необхідно також зупинитися на терміні «лакуна». Під цим терміном ми розуміємо «пробіл» або «пропуск» у мовній картині світу будь-якого народу, тобто відсутність у МП конкретного поняття, що позначається в МО даною

лексичною одиницею. Ми маємо на увазі не неможливість вираження цього поняття засобами МП, а тільки відсутність у ній одиниці аналогічного рівня для позначення цього поняття. Для передачі даних понять використовується прийом експлікації, тобто багатослівний опис.

«Словник лінгвістичних термінів» О.С. Ахманової визначає термін «реалія» (лат. *Realia* – «речовинний», «дійсний») як:

1) різноманітні фактори, що вивчаються зовнішньо лінгвістикою, такі як державний устрій даної країни, історія та культура даного народу, мовні контакти носіїв цієї мови і т. п., з точки зору їх відображення в даній мові;

2) предмети матеріальної культури.

Даним словом найчастіше позначають якийсь предмет або явище, яке існувало раніше або існує в даний час. Даний предмет за змістом пов'язують з поняттям «життя» або «спосіб життя».

Л.С. Бархударов у своїй книзі «Мова та переклад» відносить реалії до БЕЛ, під якою має на увазі лексичні одиниці однієї з мов, що не мають ні повних, ні часткових аналогів серед лексичних одиниць іншої мови. Він вважає, що реалії – це слова, що позначають матеріальні та духовні предмети, поняття та ситуації, які не існують у практичному досвіді людей, що говорять на іншій мові [2, 145].

В.С. Виноградов називає реаліями всі специфічні факти історії та державного устрою національної спільноти, особливості її географічного середовища, характерні предмети побуту минулого та сьогодення, етнографічні та фольклорні поняття, відносячи їх до класу БЕЛ. Крім звичайних реалій, дослідник виділяє «асоціативні реалії», які «знаходять своє матеріалізоване вираження у компонентах значень слів, у відтінках слів, в емоційно-експресивних обертонах, у внутрішній словескій формі і т.п., виявляючи інформаційні розбіжності понятійно-східних слів у порівнюваних мовах» [3, 37].

Таким чином, видно, що реалії є невід'ємною частиною БЕЛ і їх можна розглядати як її окремий розділ.

Проблема перекладу реалій є одним зі складних питань перекладознавства, що викликає безліч розбіжностей і труднощів. Однією з причин цих труднощів є той факт, що реалії часто відносять до БЕЛ. Будучи «чужорідними» для МП, реалії можуть викликати труднощі у перекладача в зв'язку з їх формою, особливостями, можливостями словотворення, а також механізмом запозичення та функціонуванням як запозиченого слова.

Влахов і Флорін виділяють такі основні труднощі при передачі реалій:

1) реалія, як правило, не має еквівалента в МП через відсутність у її носіїв предмета або явища, що позначається цією реалією;

2) необхідність, поряд з предметним значенням, передати національне й історичне забарвлення даної реалії [4, 47].

У процесі перекладу текст замінюється відповідно до особливостей нового одержувача й адаптується під його знання, менталітет, національно-культурні особливості. Вибір способу перекладу реалії залежить від її функціональної ролі у вихідному тексті.

Серед основних проблем, з якими зустрічається перекладач, І.С. Алексеева відзначає наступні: передача часової дистанції тексту, рис літературного напрямку та індивідуального стилю автора [1, 200].

Точність повідомлення нерідко стає причиною ускладнення тексту, в той час як доступність тексту часто супроводжується втратою інформації. Перекладати реалії необхідно таким чином, щоб реципієнт не відчував проблем з розумінням тексту й одночасно відчував місцевий чи національний колорит, для передачі якого автор оригіналу використовував цю реалію. Найбільш вдалим ж таке введення реалії в текст перекладу, при якому перекладач не використовує ніяких особливих засобів для її осмислення, а у читача не виникає проблем з розумінням прочитаного.

На основі зіставлення англомовних перекладів української прози з їхніми оригіналами українська дослідниця Р.П. Зорівчак визначила такі способи трансляційного перейменування реалій: транскрипцію, гіперонімічне перейменування, дескриптивну перифразу, комбіновану реномінацію, калькування, міжмовну транспозицію на конотативному рівні, метод уподібнення та контекстуальне тлумачення реалій [7, 7].

Н. К. Гарбовський стверджує, що переклад реалій можна здійснювати за допомогою:

1) перекладацької перифрази, яка передбачає використання в перекладі дефініції того слова, яке позначало реалію в тексті оригіналу;

2) пошуку еквівалента реалії в МП;

3) опущення реалії, що неминуче тягне за собою зменшення когнітивної цінності тексту перекладу відносно тексту оригіналу, але, на думку Н.К. Гарбовського, не перешкоджає досягненню головної функції тексту [5, 486]. Опущення реалії передбачає її повну відсутність у тексті перекладу.

Т.А. Казакова також представляє свою класифікацію способів перекладу реалій, на якій ми зупинимось детальніше.

1. Транскрипція/транслітерація

Транскрипції/транслітерації підлягають практично всі власні назви, включаючи імена людей, географічні назви, іменування компаній, коли вони носять характер особливого імені, періодичних видань, фольклорних персонажів, назви країн і народів, іменування національно-культурних реалій і т. п. [8, 78].

2. Калькування

Калькування застосовується в тих випадках, коли потрібно створити осмислену одиницю в тексті перекладу і при цьому зберегти елементи форми або функції вихідної одиниці. Калькування також незмінне для передачі частини географічних назв, іменувань історико-культурних подій і об'єктів, титулів і звань, назв навчальних закладів, державних установ, музеїв термінів і т. п. [8, 98].

3. Лексико-семантичні модифікації:

а) Звуження/конкретизація

Звуження значення застосовується в тих випадках, коли вихідна одиниця має високий ступінь інформаційної невизначеності та в значній мірі залежить від контексту. При цьому буквально перекладається не стільки саме слово, скільки конкретний варіант його значення в певному контексті [8, 110].

б) Розширення/генералізація

Розширення вихідного значення допускається в тих випадках, коли одиниця в тексті перекладу відрізняється більшим ступенем інформаційної невизначеності, яка в достатній мірі упорядковується даним контекстом [8, 111].

в) Емфатизація/нейтралізація

Емфатизація або нейтралізація початкового значення визначаються, головним чином, такими соціолінгвістичними факторами, як розбіжність в традиціях емоційно-оцінної інформації та необхідне виділення або, навпаки, приглушення даного слова в даному контексті в МП.

г) Функціональна заміна

Пошук функціональної відповідності виявляється особливо актуальним у разі так званої БЕЛ, тобто слів, які з якихось причин не зафіксовані двомовними словниками. Найчастіше в цю категорію потрапляють новоутворені мовні одиниці, які ще не увійшли в словник або слова, що позначають предмети або явища, невідомі культурі МП [8, 108].

д) Описовий переклад

Опис значення вихідної одиниці застосовується в умовах відсутності регулярного словникового відповідника або при розбіжності смислових функцій відповідних одиниць у МО та МП. Опис повинен бути гранично коротким і в ідеалі наближати за своїми якостями до окремого слова або фразеологічної одиниці таким чином, щоб воно могло вживатися в тексті без шпичної одиниці, що створюється в таких випадках або за допомогою транскрипції, або калькування.

ж) Перекладацький коментар

Перекладацький коментар слід розглядати як додатковий прийом, який супроводжує слова, перекладені за допомогою будь-якого способу лексико-семантичної трансформації, але які при цьому вимагають розширеного пояснення, наприклад, якщо тлумачні словники не дають вокабули, досить глибокої для даного контексту, або само поняття взагалі відсутнє або трактується інакше в культурі МП.

Існує досить велика кількість прийомів для передачі реалій на МП. У цій роботі ми наведемо наступну класифікацію способів передачі реалій, взявши за основу класифікацію Т.А. Казакової.

У таблиці 1 проілюстрована частотність використання перекладачкою кожного способу передачі реалій у даному творі.

Таблиця 1. Способи передачі реалій

Назви способів передачі реалій		Кількість одиниць	100%
Транскрипція/транслітерація		102	44,9
Калькування		75	33
Лексико-семантичні модифікації	Розширення/генералізація	11	4,8
	Функціональна заміна	25	11
	Описовий переклад	14	6,2
ВСЬОГО ПЕРЕДАНО РЕАЛІЙ		227	100%

З даних у наведеній таблиці видно, що найбільш частотними способами передачі реалій є *транскрипція* та *транслітерація* (44,9%), спосіб *калькування* використовується рідше (33%), і найменш поширеним способом передачі реалій виявилися *лексико-семантичні модифікації* (22%), причому спосіб використання *функціональної заміни* був використаний найчастіше (11%). Менш поширеним стало використання *описового способу*, який склав 6,2%. Найменш поширеним виявився спосіб *розширення* або *генералізації* – 4,8%.

Насамперед Т.А. Казакова виділяє транскрипцію та транслітерацію як способи передачі реалій, що є найбільш частотними способами передачі географічних реалій. Наведемо приклади:

The sergeant behind the desk had very hairy hands and he had bitten his nails so much that they bled. (p. 14)

Сержант за столом мав дуже волохаті руки й покусав собі нігті так, що вони кровоточили. (с. 21)

У даному прикладі для перекладу чину була використана транскрипція, адже дане поняття використовується для позначення звання молодшого командного складу в армії багатьох країн і відоме широкому колу читачів.

По-друге, Т.А. Казакова виділяє *калькування*, як спосіб передачі реалій, що передбачає відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова або словосполучення, коли морфемами або фразами перекладаються відповідними елементами МП. Розглянемо наступні приклади:

...the stars were all rushing away from one another after the Big Bang... (p. 12)

...після Великого вибуху зірки розлітаються одна від одної... (с. 17)

У даному прикладі для передачі поняття, що позначає фізико-космологічну теорію про ранню стадію еволюції Всесвіту, було використано прийом калькування, що є цілком доречно, адже дане поняття відоме.

По-третє, Т.А. Казакова виділяє лексико-семантичні модифікації як спосіб передачі реалій. Цей спосіб у більшості випадків дозволяє передати зміст реалії, але колорит при ньому втрачається. Даний спосіб включає наступні види перекладу:

1. Розширення або генералізація, що являє собою заміну видового поняття на родове, тобто дозволяє розкрити зміст реалії за допомогою одиниці з більш широким значенням. Наведемо приклади:

I threw it away even after Mrs. Peters sellotaped it together again... (p. 93)

...я його викинув навіть попри те, що місіс Пітерс склеїла його стрічкою.

2. Функціональна заміна, що дозволяє замінити незнайому реципієнту реалію на добре йому відому. Цей спосіб заснований на використанні функціонального еквівалента, який у читача перекладу викликатиме ті ж асоціації, що й у читача оригіналу. Розглянемо наступні приклади:

Then I turned my computer on and played 76 games of Minesweeper and did the Expert Version in 102 seconds... (p. 23)

Потім я увімкнув комп'ютер, зіграв 76 партій в «Сапера» й закінчив найскладніший рівень за 102 секунди... (с.32)

У наведеному прикладі перекладачка скористалася прийомом функціональної заміни для передачі назви відеоігри-головоломки. Мета гри – очистити «поле», що містить приховані «міни» або бомби, не підірвавши жодної з них. Крім того, за правилами української мови назва береться в лапки.

3. Описовий переклад, що застосовується в тих випадках, коли перекладач з якихось причин не може вдатися до інших способів і змушений пояснювати незнайоме поняття. У цьому випадку реалія не перекладається за допомогою аналогічної одиниці МП, проте виключається можливість неповного розуміння поняття, як, наприклад, у випадку транскрипції або калькування. Розглянемо наступні приклади:

And she sometimes wore a fleece with a zip down the front which was pink... (p. 21)

Іноколи вона носила теплу рожеву кофту на блискавці... (с. 29)

У даному прикладі для передачі предмету одягу, а саме теплої, м'якої, легкої куртки, виготовленої з флісу, перекладачка використала опис, що на нашу думку, є цілком доречно, адже даний спосіб дозволив передати всю сутність поняття.

Аналіз проведеного дослідження показав, що в романі зустрічається велика кількість слів-реалій, серед яких були виявлені географічні, етнографічні та суспільно-політичні реалії. Нам би хотілося відзначити, що серед цих груп реалій переважна більшість відноситься до етнографічних реалій, вони становлять близько 59,6% всіх розглянутих нами реалій. На

другому місці суспільно-політичні – 37,8% і лише 2,6% реалій відноситься до географічних.

За частотою вживання прийомів перекладу найчастіше реалії перекладаються: транскрипцією/транслітерацією (44,9%), рідше калькуванням (33%) і найрідше були використані лексико-семантичні модифікації (22%). Кожен прийом перекладу має свої переваги і недоліки, тому часто вибирати та комбінувати прийому перекладу доводиться виходячи із завдань, які ставить перед собою перекладач. Також, при перекладі слів-реалій, перекладач повинен враховувати кінцевого реципієнта інформації і, виходячи з цього, застосовувати ті чи інші прийоми перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева, И. С. Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И.С. Алексеева. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. 240 с.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов – М.: – Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
4. Влахов С. Непереводимое в переводе; Под ред. М.А. Романовой / С. Влахов, С. Флорин – М.: Международные отношения, 1980. - 343 с.
5. Гарбовский Н.К. Теория перевода: учебник / Н. К. Гарбовский – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.
6. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. – М.: Р.Валент, 2001. 200 с.
7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
8. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – СПб.: Союз, 2002. 319 с.
9. M. Haddon *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*. – Random House Penguin, 2003 – 274 p.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>студ. Карпова Я., доц. Яровенко Л.С.</i> ОЦІННА ЛЕКСИКА В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ.....	4
<i>студ. Лупанова Б., доц. Болдирева А.Є.</i> ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ.....	11
<i>студ. Павленко А.В., доц. Кирилова М. Д.</i> СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (на матеріалі англо-українського технічного словника).....	18
<i>студ. Паскалова Д., проф. Матузкова О.П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ч.ПАЛАНІКА «БІЙЦІВСЬКІЙ КЛУБ».....	24
<i>студ. Соколова, доц. Расвська І.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ВЛАСНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. МАРТИНА «ПІСНЯ ЛЬОДУ Й ПОЛУМ'Я».....	32
<i>студ. Урсул К., доц. Болдирева А.Є.</i> ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В РОМАНІ ДЕНА БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ».....	37
<i>студ. Федорова К., доц. Кирилова М.Д.</i> РЕАЛІЇ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ.....	43